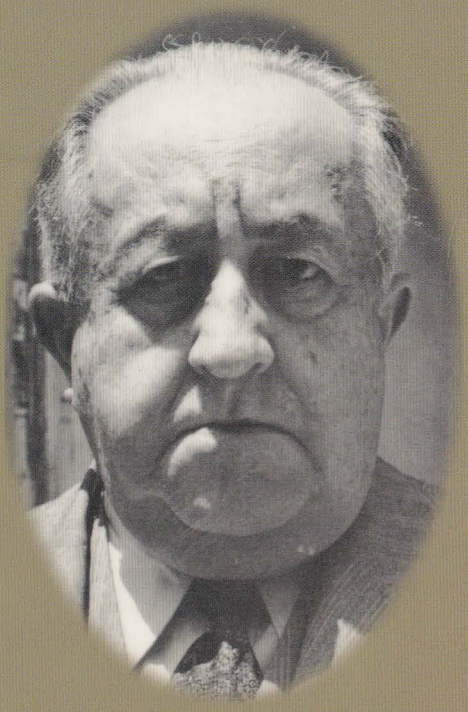
Abdülhak Şinasi Hisar

Geçmiş Zaman Köşkleri

BÜTÜN YAPITLARI

ANI

3.42
S
06

YKY

Abdülhak Şinasi Hisar'ın
YKY'deki kitapları:

Çamlıca'daki Enişte*miz (2005)*
Fahim Bey ve Biz *(2005)*
Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği *(2005)*
İstanbul ve Pierre Loti *(2005)*
Yahya Kemal'e Vedâ *(2006)*
Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı *(2006)*
Aşk imiş her ne vâr âlemde *(2006)*
Boğaziçi Yalıları *(2006)*
Boğaziçi Mehtapları *(2006)*
Geçmiş Zaman Fıkraları *(2006)*
Geçmiş Zaman Köşkleri *(2006)*

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

Geçmiş Zaman Köşkleri

ANI

YKY
İSTANBUL

GEÇMİŞ ZAMAN KÖŞKLERİ

Abdülhak Şinasi Hisar (İstanbul, 14 Mart 1887 - 3 Mayıs 1963) Çocukluğu Rumelihisarı, Büyükada ve Çamlıca'da geçti. 1898'de Galatasaray Lisesi'ne girdi; 1905'te Fransa'ya kaçtı. Paris'te École Libre des Sciences Politiques'e devam etti. II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra Türkiye'ye döndü. Fransız ve Alman şirketlerinde, Osmanlı Bankası'nda, Reji İdaresi'nde, 1931'den sonra ise Ankara'ya yerleşerek Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştı. 1948'de İstanbul'a döndü; Ayaspaşa'da Boğaz'ı gören bir apartmana yerleşti. Bir süre *Türk Yurdu* dergisinin genel yayın müdürlüğünü üstlendi (1954-57). Cihangir'deki evinde beyin kanamasından öldü.
Edebiyata, Mütareke yıllarında *Dergâh* ve *Yarın* dergilerindeki şiir, kitap tanıtma ve eleştiri yazılarıyla başladı. 1921'den itibaren *İleri* ve *Medeniyet* gazetelerindeki yazılarıyla tanındı; *Ağaç*, *Varlık*, *Ülkü* ve *Türk Yurdu* dergileri ile *Milliyet*, *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Dünya* gazetelerinde yazdı. Cumhuriyet dönemi yazarı olmasına rağmen dil ve üslup bakımından Meşrutiyet kuşağına bağlı kalan Hisar'ın bütün yapıtları esas olarak "hatıra"ya dayalıdır. Romanlarında Maurice Barrès, Anatole France ve Marcel Proust gibi yazarların edebiyat anlayışlarını benimsemiştir.
1942 CHP Hikâye ve Roman Mükâfatı'nda üçüncülük alan *Fahim Bey ve Biz*, Almancaya çevrildi (*Unser Guter Fahim Bey*, Çev.: Friedrich Von Rummel, 1956). Sermet Sami Uysal (Sermet Matbaası, 1961) ve Necmettin Türinay'ın (M.E.B., 1993) *Abdülhak Şinasi Hisar* adlı birer kitabı vardır. *Abdülhak Şinasi Hisar: Seçmeler* (Haz.: S. İleri, YKY, 1992), *Geçmiş Zaman Edipleri* (Haz.: T. Yıldırım, Selis, 2005) ve *Kelime Kavgası: "Edebiyata ve Romana Dair"* (Selis, 2005) adlı üç kitabı daha çıkmıştır.

Yapıtları:
Roman: *Fahim Bey ve Biz*, 1941; *Çamlıca'daki Enişteniz*, 1942; *Ali Nizamî Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği*, 1952.
Anı/Deneme: *Boğaziçi Mehtapları*, 1942; *Boğaziçi Yalıları*, 1954; *Geçmiş Zaman Köşkleri*, 1956; *Geçmiş Zaman Fıkraları*, 1958.
Anı/Biyografi: *İstanbul ve Pierre Loti*, 1958; *Yahya Kemal'e Vedâ*, 1959; *Ahmet Hâşim: Şiiri ve Hayatı*, 1963.
Antoloji: *Aşk imiş her ne vâr âlemde*, 1955.

Yapı Kredi Yayınları - 2388
Edebiyat - 738

Geçmiş Zaman Köşkleri / Abdülhak Şinasi Hisar

Kitap Editörü: Murat Yalçın
Düzelti: Mahmure İleri

Baskı: Üç-Er Ofset
Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar/İstanbul

1. ve 2. Baskı: Varlık Yayınları, 1956 ve 1968
3. Baskı: Ötüken Neşriyat, 1978
4. Baskı: Bağlam Yayınları, 1997
YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Eylül 2006
ISBN 975-08-1133-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2005
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Geçmiş Zaman Köşkleri • 7
Çocukluk Günleri • 9
Büyükada'daki Köşk • 15
Geceleri Uluyan Çamlık • 21
Büyükada'dakiler • 28
Geçmiş Zaman Eşyaları • 35
Kiralık Köşk • 39
Yeni Bir Mahallede Geçen Mevsim • 45
[Abdülhak Hamit'in Köşkü] • 51
Çocuklar ve Oyuncaklar • 55
Akşam Saatleri • 61
Geçmiş Zaman Mahalleleri • 67
Resimler Karşısında Duygular • 71

Geçmiş Zaman Köşkleri

Şimdi, geçmiş zaman diyebileceğimiz o zamanlarda İstanbul evleri üçe ayrılabilirdi. Bunların Boğaziçi'nde su kıyılarında ve ahşap olanlarına yalı; İstanbul'un sayfiye semtlerinde, bahçe içinde ve yine ahşap olanlarına köşk; şehirde, ayrı harem ve selamlık daireli ve çokları kâgir olanlarına konak denilirdi. Bu kaçgöç zamanlarında Beyoğlu civarının apartmanlarında ise aileler oturmazlardı.

Ev halkına gelince, aile erkânı daha mütesanit, hizmetçiler daha fazla, her gün ve her gece gelip giden misafirler kalabalık olurdu. Mahallerine uyan ayrı vasıtalarla onlara gittiğimiz günler, bu köşkler, uzaktan yolları, ağaçları ve çiçekleriyle birer hüviyet teşkil eder, manalaşarak akrabalarımızın gözlerine benzerdi. Ve yaşadıkları hayatı duyarken, ruhlarını duyar gibi olurduk.

Bu köşkleri uzaktan görenler, yabancı iseler, kabil değil, onların ne tatlı bir hayat mahfazası olduklarını bir türlü tasavvur edemezler. Bütün bunların hüviyetleri, hayatta, birer büyükanne, birer büyükbaba, birer akraba olmak gibidir. Çocuklar onların gönüllerindeki şefkat ve muhabbet tatlarını buram buram duyarlar.

Bir yolda ihtiyar bir kadın, zahmetle, yavaşça gider. Yabancılar onu zavallı bir harabe halinde görürler. Giydiklerini modasız, gözlerini manasız, gönüllerini sevgisiz, varlığını tatsız duyarlar. Yabancılar böyle bulurlar. Fakat onun torunu koşarak yanına gelir, yüzünü, gözlerini öper. Onun çamaşırlarındaki la-

vanta çiçeğinin kokusunu duyar. Eski şakalarının neşesiyle çağıldar. Nazarlarındaki destanları, divanları anlar. Ruhunun iyiliklerine hayran olur.

Bu geçmiş zamanlarda bu köşkler arasında bile, bazı perili evler mevcut olduklarına inanılır ve bunların nice maceralarından bahsolunurdu. Bütün bu rivayetlerin vaktiyle nasıl inanıldığını ve şimdi nasıl kapandığını bilemiyorum. Bana gelince, bütün bu geçmiş zamanlardan sonra, şimdi, onların hemen hepsinin birer perili ev olduklarına inanmaya hazır ve razıyım. Zira eskiden hemen hepsinden dağılan sihirli musikîyi hâlâ daha hatıralar içinden duyuyor ve hemen hepsinden vaktiyle birer perili zamanlar yaşamış olduğumu hatırlıyorum. Ve bunun içindir ki şimdi bu eski zaman köşklerinin hep birer perili ev olduklarına inanıyorum.

Çocukluk Günleri

Vapur Büyükada'ya gelince, iskelenin sağ tarafı hizasından, çamlığın en yüksek noktasına bakarsanız oraya sokulmuş, kâgir, sarı boyalı, yeşil panjurlu bir ev görürsünüz. Bu, ikişer katlı ve yan yana yapılmış iki binadır. Bir harem ve bir selamlık. Hayatta yalnız kalmak ve dünyaya yüksekten bakmak ister gibi bu evin çamlığa tırmanmış ve sıkışmış halini ve önünde ancak kendisine mahsus olan geniş yokuşunu pek severim.

Ezani saatle yaşanan bu eski zamanlarda son vapur iskeleye sular kararırken yanaşırdı. Vapurun suların üstünde siyah ve hemen hareketsiz bir gölge gibi süzülerek iskeleye yaklaştığı görülünce evdeki hanımların bahçeye çıkarak selamlığın arka tarafına gelen set üstünde toplanmaları âdet olmuştu. Sarı, yuvarlak, demir bir masa etrafında demir, gösterişli ve bahtsız bahçe iskemlelerine oturarak büyükbabamın gelmesini beklerlerdi.

Bu, hanımların, kalpleri daha iyileşerek nazarları daha yumuşadığı, çiçeklerin, hele yaseminlerin kokularını daha çok yaydığı, her şeyin dünyaya en son güzelliğini ve iyiliğini vermeye koyulduğu bir zaman, günün en sevdiğim, en rikkatli ânı idi. Artık oyunlarımı bırakır ve bütün dikkat kesilirdim. Hanımlar gözlerinde derin şefkatlerini taşıyarak susarlardı. Ve ruhlar güya bir sünger kâğıdı gibi dünyadaki bu nazlı havayı ve lezzeti kendilerine çeker, bol bol içerdi.

Sonra, sokak kapısının önünde gezinen Hüseyin Efendi memnun bir eda ile, "Beyefendi geliyor!" derdi. Ve büyükbaba-

mı istikbal için koşardım. Büyükbabam, beyaz merkebinin (zira o zamanın vokabülerince bu hayvana eşek diyemezdik) üstünde, kapının önünde durmuş olurdu. Merkepten yanındaki uşakla Hüseyin Efendi'nin yardımlarıyla, dikkatle, yavaş yavaş inerdi. Her hareketinde mutlaka homurdanır veya inilder gibi birtakım ihtiyarlık sesleri çıkardığından, bunlar yaşlı yüzündeki ciddiyeti arttırarak her bir hareketine bir muvaffakıyet ehemmiyeti verirdi. Biraz dinlensin diye, yemeye gitmeden evvel burada otururduk. Hanımlar onun hal ve hatırını sorarlardı.

Başımızın üstünde yuvarlak, parlak ve gittikçe koyulaşan gökyüzünde birçok yıldızlar açarak inanılmaz bir güzellik ve bir sihirle parıldamaya başlardı. Ben susardım. Kenan illerinde Yakup ile Yusuf'un maceralarını gösteren birtakım gravürler vardır. Eğer bunlara bakarak o mukaddes tarih âlemini duymadınızsa ben size bu muhitten aldığım hisleri nasıl duyurayım? Kendimi böyle kutsi bir zaman içinde sanır ve âlemin efradını *Kısâs-ı Enbiyâ* eşhasıyla karıştırırdım.

Büyükbabam, gelini olan ve hep "akıllı kızım" diye çağırdığı annemi pek severdi. Fakat bu evin içinde hem herkes tarafından, hem en çok sevilen ben olduğumu bilirdim.

Büyükbabam her yemekte "ilacım" diye içtiği kırmızı şaraptan (zira devir dinin men ettiği şeyleri bir başka vokabülerle çağırmayı amirdi) bana da verirdi. Ve onun sevgisi benim hoşuma giderdi. Zira bana yaşın, tecrübenin, mevkinin "consécration"unu vermiş oluyordu. Büyükbabamla küçükannem sözlerimi beğenerek takdir ile gülerlerdi. Ve o zaman boyuma ve yaşıma rağmen aklımın bir hakkı olduğunu duyar gibi olurdum.

Bu evin bütün odalarını en samimi dostların ruhları gibi bilirdim. Bu yolda Avrupa modasının ilerisinde giden Türk âdeti bugünkü modern otellerin ve apartmanların usulüne ta o zamandan beri uyarak, geceleri kerevetlerin, sedirlerin üstlerine döşenen yatakları gündüzleri kaldırtırdı. Büyükbabamın ve bizim karyolalı odalarımızdan başkaları gecelik hallerinden çıkarak gündelik hallerini alırlardı.

Büyükannem küçük bir çocukken onu Çerkezistan'dan kaçırmışlar. İstanbul'a getirip satmışlar. Böyle bir felaket dünyada hemen yalnız onun başına gelmiştir sanırdım. Onun hâlâ biraz

alıngan, bir haber bekler, ürker gibi, mesela kendini tekrar çalarak bu defa da Çerkezistan'a götürüp satmasınlar diye korkar gibi bir hali vardı. Gezinmeye gittiğimiz zamanlar bize "Aman, pek uzaklara gitmeyin!" derdi. Ben bütün bu şeyleri onun hayatta nafile yere üzüldüğünü duyar ve ona biraz acırdım. Pek çok sevdiği oğlu, yani babam, aramızda değildi. İstibdat İdaresi onu uzak vilayetlerde dolaştırtıyordu. Ve bize her mektup gelişinde büyükannem şefkatli bir alakayla, kalbindeki ümidi kalbime aşılayan iyi bir tebessümle, "Baban mı geliyor, acaba?" derdi. Sesini ne zaman hatırlasam bana hâlâ bu sözü söyler.

En çok sevdiğim, annemin her zaman biraz pudra ve lavanta kokan, koyu perdeli, mavimtırak odasıydı. Annem büyük aynalı dolabının önünde, akşam saatleri, krem maşlahını giyer, beyaz başörtüsünü örter, bir iki damla lavanta sürünür, bu pek sevdiğim kokusundan biraz bana da verirdi. Ve gezmeye, Hristos'a giderdik. Ziyaret olunacak akrabalarımız, yahut alınacak şeyler için İstanbul'a indiği ve bizi akşama kadar yalnız bıraktığı bazı talihsiz günler onu sabahleyin, çarşafını, eldivenlerini giymiş bulurdum. Peçesini açarak beni yüzümden öper ve "Uslu otur!" derdi. O kadar sevdiğim lavantasının kokusunu, bir an, ta ruhuma kadar çekerdim ve sanırdım ki tuttuğum gözyaşlarımın acılığı içimde bu kokuya karışıyor. Ve şimdi ruhumda bu kokuları ve bu acıları karışmış duyuyorum.

Evin içinde büsbütün hususi bir köşem vardı. Bu, salondaki fantezist ve akaju bir yazı masasının altı idi. Bu masanın çekmeleri gittikçe küçüldüğünden bunların araları bir eski zaman "8"ine benziyordu. Burasını hayata küstüğüm vakitler için kendime bir nevi "kürsî-i istiğrâk" edinmiştim. Burada dünyanın nizamsızlığı ve hayatın haksızlığı hakkında düşüncelere koyulurdum. Annemin İstanbul'a indiği günler bedbin oluyordum. Kaldığı günlerse şimdikinden ziyade iyimser olduğumu hatırlıyorum.

Evin alt kattaki bir odasında, o zamanlar gülünç bulmadığım bir levha asılıydı: "Birbirine girdiler, dolâblerle âbler / Âbler galip gelince, döndüler dolâbler!" Ben bunu ezbere bildiğimden, misafirleri bu levhanın önüne götürerek okumak taklidi yapardım. Ve bilmem bu mısralar mı, okumak tarzım mı, on-

ların hoşlarına gider, bana gülümseyerek "Aferin!" derler ve bazen de, "Nasıldı o, dolâblerle âbler?.." diye sorarlar, tekrar ettirirlerdi.

Bütün gün her şeyin cilalı, parlak ve memnun sathı gözlerimi oyalayarak gönlümü hazla doldururdu. Sabah olunca, parlatıcı bir güneş altında, Ada'nın yüksekten baktığımdan önüme serilmiş gördüğüm bütün evleri bana birer dost, birer şahit, birer akraba gibi gülümserlerdi. Bunlar bana öyle aşina yüzlerdendi ki, bütün deruni hüviyetlerini biliriz. Bu evlerin içlerine bile girmeye ihtiyacım yoktu, ruhlarını tanırdım. Bunların bazısı çocuktu, bazısı genç veya orta yaşlıydı, kimi ihtiyarlıktan yıkılıyordu. Kimi zeki, kimi ahmaktı. Hepsi bir hisse, tevekkül, iman, muhabbet, isyan, zenginlik, hayal, gösteriş, masal gibi bir haletle, bir şeye delalet ederdi. Kimi sanki güler gözlerle davet eder, kimi sonsuz bir saz çalardı.

Sabahleyin bahçede, bahçenin setlerinde ve balkonlarda, saksılarda veya vazolarda tabiatın mücevherlerine benzeyen fakat bir kalp rikkati ve bir yüz güzelliği gösteren çiçekleri bulurdum ve bütün gün birinden ötekine koştuğum bu çiçeklerle adeta sarhoş olurdum. Bahçede kenarları lavanta dikili yollardan geçilince, arka tarafta, kâgir, tek kat birtakım odalar vardı. Çocuk kendi dünyasını öyle canlandırır ki, buraya gelmekle kendimi bir seyahat yapmış gibi duyardım. Burada bulduğum başka kıtalardı.

Asya: Civcivleri, dolan sürahileri taklit ediyor gibi seslerle kabaran hindileriyle bütün bir âlem olan kümes; sabun suyu ile yıkanmış bir hava kokan çamaşırhane. Ve Afrika: Kömürlük ve boşluğu insana sahra gibi korku hissi veren bir oda.

Fakat, asıl öğlenin sıcak saatleri geçtikten sonra gezinmeye çamlığa çıktığımız zamanlardır ki, Robinson gibi adamızı ve Kristof Kolomb gibi bütün dünyamızı bulurduk. Evden çıkılınca sola, Nizam Tepesi'nin üstüne doğru yürürsek bir noktada eski bir mahzene veya sarnıca tesadüf olunurdu. Biz üst kapağına hızla vurunca derinden, pek derinden inler gibi büyük bir ses duyulurdu. Bu sesin azametinden ben onu tabiatın ruhundan geliyor sanırdım. Cidden bu sarnıcın yarığından tabiatın ruhuna varmak mümkün olacağına inanırdım.

Çam ağaçları arasında ahşap ve rahat manastırların önünden geçerdik. Bizi tanıyan ve esvapları, gözleri, saçları ve sakalları hep siyah olan, çekingen geyiklere benzeyen papazlar, yanımızda hanımlar olmazsa, bize sessizce selam verirler, tahta parmaklıkların kapılarından birer gölge gibi bahçelere, mezarlıklara girer çıkarlardı. Bu yerlerde öyle uhrevi, dini bir hava teneffüs edilirdi ve eserdi ki manastırlar da, çamlıklar gibi tabiattan hâsıl olur sanırdım. Hele Hristos'ta, sol tarafta, hiç gitmediğimiz bir noktada, siyahlaşmış tahtalardan öyle bir manastır yapılmıştı ki bunun inşasını gözlerimle görürken yine bir mantar gibi kendi kendine hâsıl oldu, büyüdü, bitti zannettim.

Her ay, mehtapta, bir iki kere merkeplerle tura çıkardık. Bu işi gayet ciddiye alan hamarat eşekçilerin yanında bu geceler biz bin vesile ile gülmekten katılırdık. Ve en çok hoşumuza giden, başkalarının altındaki yürümeyen eşeklerin inadını ve bunların üstündekilerin hallerini görmek olurdu. Kuzguni siyah olan Ferahıdil Kalfa kendine isabet eden eşeklerin yürümediğini göre göre artık bu gezintilerimize iştirak etmez olmuştu. Zavallı kadın eşeklere küserek, "Benim talihim yok!" diyordu.

Fakat gülüşlerim dinince ne zaman gözlerimi kaldırarak dünyaya geniş, müsterih bir şiir ve füsun ziyası döken aya, mehtap altındaki çamların, denizin ve her şeyin sihirli güzelliğine baksam, adeta ürker, ve daha okumaya layık olmadığım esrarlı bir kitap gibi mehtaptan zevk almayı atiye, büyüdüğüm bir zamana bırakırdım. Buna layık olacağımı uman, bekleyen hissimi hiç unutamam. Aynı zamanda Büyükada'da geçirdiğim günleri hep gizliden gizliye, benim için ehemmiyeti daha büyük olan, Rumelihisarı'na dönmek intizarıyla geçirdiğimi de bilirim. Beni dünyaya gelmiş olduğuma memnun eden bu uzun günleri hatırlıyorum. Bu ilahi zamanlardan gönlümde yakıcı bir toz kalmış. Ve içimi çektiğim zamanlar Rumelihisarı'yla birlikte Büyükada'yı duyuyorum. Güya ruhumun temelleri bu yerler, bu günler olmuş gibi!

Evimize birçok misafir gelirdi. Hele fıkralar ve maniler söyleyen Adalı Emine Hanım, masallar söyleyen çiftlikli Zehra Hanım, latifeler ve nükteler söyleyen hanımlar ve kıssadan hisseler anlatan Necip Bey ve vatani sözleri ve kasideleri söyleyen

Cemal Bey. Ve bunlar gelince, biraz nefes alıp yerlerine yerleşir yerleşmez, yüzleri, gözleri, sözleriyle bir latife söylemeye başlarlardı. Nasıl ki bir örümcek, köşesinde, vücudundaki ipekten kendine bir ağ kurarsa bunlar da yerlerine geçip ağızlarını açar açmaz bir şiir yuvası kurarlardı ve anlardık ki, ağız bilhassa bir şiir söylemek içinmiş.

Babamın dostu olan Cemal Bey'in ismi etrafında Abdülhak Hamit ve Namık Kemal'in isimleri birer yaldızlı hale çizerdi. Cemal Bey onları iyi bilir, irfan kıymetini, vatan haysiyetini temsil ederdi. Bundan dolayı ona riayette kusur etmezdik. Onun geleceği günlerin usul ve teşrifatını bilirdim. Bu akşamlar büyükbabamın merkebi iskeleye indirilmezdi. Annem beni halamın yanında Cemal Bey'i vapurdan istikbal için gönderir ve o büyükbabamla gelince beraber bir arabaya binerek kahvehanede birer kadeh rakı içerlerdi. Bu akşamlar, yemeye oturduğumuz zaman, sofranın ortasına billur sürahisi ve kadehleri parlayan bir rakı takımı konmuş görürdük.

Fakat tam yemekten kalkılıp Cemal Bey tahminime göre asıl mühim sözlerine başlayacağı esnada beni yatmaya yollarlardı. Gözlerimden uyku süzülürdü. Kalmak ister, fakat kalamaz, söz dinleyerek Cemal Bey'i yine dinleyemeden giderdim.

O zamanlar hep sütninenin bir iki yıl evvel, küçük kardeşimi uyutmak için söylediği ninniyi ve ruhuma dolmuş sesini hatırlardım. Sanırdım ki yavaş yavaş, bir beşik içinde sallar gibi, beni seven bütün akrabalarım, Büyükada'daki bu ev, Büyükada'nın bana gülümseyen bütün evleri, bütün çiçekler, bütün masal söyleyen misafirler, bütün bu hayat bana sabretmeyi, beklemeyi, hazırlanmayı tavsiye ediyor. Sanırdım ki bunlar bana atide, çiftlikli Zehra Hanım'ın masal âlemine girmeyi, güzelliğine şaştığım, bakmaya kıyamadığım, tehir ettiğim mehtabı tatmayı ve Cemal Bey'in (bunun için dinleyemediğime kolay teselli bulduğum) kasidelerini duyup anlamayı hep birden vaat ediyor. Ve sütninenin yanık sesini içimden duyardım.

Uyusun da büyüsün, nin-ni!
Tıpış tıpış yürüsün, nin-ni!

Büyükada'daki Köşk

Eski İstanbullular mahallelerine o kadar kökleşirlerdi ve mahalleleri ruhları için öyle bir kılıf olurdu ki başka bir yere göç etmek onlara huylarını değiştirmek gibi güç ve tatsız bir şey görünürdü.

Babamın ailesi anneminkine müracaatla oğullarıyla kızlarının birleşmesini teklif ettiği zaman annemin akrabaları bir kararsızlık devresi geçirmişler. Zira –bir bahriyelinin tertemiz ve ütülü esvabında müstakbel fırtına ihtimallerini görür gibi– Büyükada'da oturan erkek tarafının mahallesini biraz fazla deniz aşırı bulmuşlar. Az kalmış söz verilemeyecek, bu yüzden ben dünyaya gelemeyecekmişim. Fakat damat beyin Rumelihisarı'ndaki eve yerleşeceği ve Büyükada'ya ise arada bir, iyi havalarda gidebileceği kararıyla mesele halledilmiş.

Ömrümün ilk yılları Büyükada ile Rumelihisarı'nda ve –gerek Ada, gerek Hisar evlerimizde gördüğüm ayaklı saatlerin hep bir yandan bir yana gidip gelen rakkasları gibi– bunların arasında gidip gelmekle geçti. Çocukluğumda söylediğim ve akrabama akıllı bir adam olacağım zannını vermiş olduğu için onların gülerek tekrar etmeyi sevdikleri sözlerimden birini sonra, kendilerinden duymuştum. Ahbaplarımızdan biri beni köprü üstünde annelerimin yanında görerek, "Böyle nereye?" diye sorduğu bir gün, ben, daha yeni konuşmaya başlamış çocuk: "Ada'dan Hisar'a, Hisar'dan Ada'ya!" demişim.

Ömrümün ilk yılları, sağdan sola bir gidip bir gelen bir salıncak sallanışıyla, hep bu yerlerde ve bu iki kutbun arasında

geçer ve bu yol ancak, Ada'dan Hisar'a gelirken, bazen sağa dönerek Çamlıca Tepesi'ne kadar çıkar, bazen sola saparak, Haliç'in ucundaki Bahariye'ye kadar uzanırdı.

Rumelihisarı'ndan Ada'ya geldiğim günler vapurdan iskeleye çıkar çıkmaz buranın kendine mahsus deniz havalı rüzgârları –güya beni tanımışlar da seviniyorlarmış gibi– etrafımı sararak ve boynuma sarılarak bana Ada'nın selamlarını söyler ve vaatlerini sunarlardı. Bu rüzgârları yüzümde gözümde –taranmış saçlarımızın nizamını, üstümüzün başımızın intizamını bozan– sevdalı eller gibi duyar ve birdenbire denize dalmış gibi Ada'nın mutlu hayatına girmiş olduğumu ve su içinde nasıl bütün denizin vücudumuzu büyüttüğünü sanırsak, öylece Ada'nın beni tamamladığını duyardım.

Ada, benim için yâd ettiğim bu eski zamanda, ancak benim gözlerimin seçtiği gizli birtakım varlıklar ve mahluklarla doluydu. Bir ağaç kabuğunda gülen bir ağız, birkaç dalın teşkil ettiği bir kümede sallanan bir çocuk, bir duvarın sıvasında yeisli birtakım hayvanlar ve ağlaması dinmeyen bir sürü maskeler, bir evin cephesinde ciddi ve hüzünlü bir çift gözün üstünde çatılmış iki hançer kaş görürdüm. Ve böylece başkalarına gizlenen fakat bana işaret eden, gülen, söyleyen gözler, ağızlar, yüzler, vücutlar ve ruhlardan yapılma birtakım tanışlarım vardı. Bunlar, esir bulundukları köşelerinde, kendilerine mahsus ömürlerini sürerler ve ben yalnız benim için yaşayan bu mahlukların gizlendikleri yerleri bilir ve önlerine gelince, onlarla görüşürdüm. Bütün hayatlar gibi onların ömürleri de, yavaş yavaş, başka şeylere inkılap ederek dağılır ve geçer, ve bazen bir ağız artık susar, bir göz artık kör olur, bir ruh artık uçar, fakat bazen de yerlerine başkaları doğar, hemen her mevsim yeni bir hayalet nesli açardı.

Yine bazen, gezinirken, ıssız bir noktada terk edilmiş bir manastır harabesine rast gelirdik. Bunun bir eski ev değil, dünyayı terk etmişlere mahsus bir manastır bakıyesi olduğunu anlardım. Daha zaman hakkında tarihin aşağı yukarı verdiği hiçbir fikrim yoktu. Bu harabeleri görmekle geçmiş devirlerin uzaklığını, dinlerin bile geçiciliğini ve insan hafızasının onları bile unuttuğunu düşünmek hüznüne dalardım. Bunların ne za-

mandan kalma ve ne manalara delalet etmiş yerler olduğunu enişteme sormuştum da, yaşına rağmen, hiçbir cevap veremediğini görünce şaşmıştım. Çocuklar isterler ki yanlarındaki büyükler her zaman bütün suallerine cevap verebilecek alimler olsun ve bilmezler ki malumatımız çoğaldıkça cehlimizin arttığını görmeye mahkûmuz. Zira malumatımızın büyümüş hacmi ile daha çoğalmış bir meçhulat tabakasına temasımız olur.

Ben, susan büyüklerin de, tabii unsurların da huylarını bilen, geçen saatlerin, yanan yıldızların, esen rüzgârların, kokan çiçeklerin güzelliklerini seçen çocuk, hulyamın tadını tadarak, bu şaşaalar arasında kendimi tebdil gezen bir şah, hatta bir ilah gibi duyardım. İçimden daha kelimelerini bilmediğim zira bunları büyüklerin lisanında duymadığım bir musikînin taşıdığını da bilir, sustuğum zamanlar hep bunu dinlerdim.

Sıhhatime ve hayatımın tesadüflerine göre değişerek günlerimi neşeli ve hulyalı iki kısma ayıran iki tabiatım, kötümser ve iyimser iki felsefem vardı. Ve bazı günler bazı oyunları değil de bunların tam zıddı gibi görünen başkalarını o kadar şiddetle ister ve severdim ki benliğimin değişmiş olduğunu anlar, büyüklerimin beni yine aynı isimle çağırdıklarına şaşar ve böylece beni anlamadıklarını görmekle kızardım. Madem ki bize doğruca verilmiş iki ismimiz vardır. Böyle değiştiğime göre bazı günler bunların biriyle, diğer günler ötekiyle anılmalı ve çağırılmalı değil miydim? En bariz hususiyetlerimize göre bu iki ismimizin bazı günler birini bazı günler ötekini taşımak daha muvafık olmaz mıydı? İsimlerimin birinin aşk ve hazza, ötekinin dâüssılaya ve hayale alem olmasını isterdim. Ruhumuzun bütün zenginliklerini böyle ancak iki isim altında toplayabilsek bize ne mutlu! Zira bazılarımızın ruhları birçok kahramanların sırayla gelip kendi imanlarını ve kıskançlıklarını haykırdıkları gürültülü bir tiyatro sahnesine benzer!

Sıcak, bütün gün, kuluçkaya yatmış gibi Ada'nın üstüne çökerdi. Ve güneşin verdiği bir sersemlik içinde bizim de acaba bu sıcaktan neler doğacak diye düşünen, bekleyen bir halimiz olurdu.

Akşamın mavi saatlerine doğru serinliğin taze kokusunu getiren rüzgârlar doğar, ve son vapurların gelişleriyle gündelik

ve kısa bir nevi bayramlar olurdu. Sabahleyin erkenden kalkıp işlerine gidenleri teşyi etmek güç gelir, buna kimse özenmezdi. Fakat Ada'da kalarak sıcaktan haşlanmış, sonra tekrar uyumuş, yanmış, yıkanmış, ferahlamış olanlar, terleriyle dün geceki ve bu sabahki öfkelerini eritmişler gibi, gidenlere müşfik davranmamış olduklarına gizli bir nedamet duyarlardı. Serin rüzgârlar ve vücutlarının yumuşaklığını, iyiliğini gösteren açık renk, krem veya beyaz elbiseler içinde, muhabbetleri kalplerinde canlanmış ve tebessümleri yüzlerinde parlamış, son vapurlardan çıkanları karşılamak için iskeleye gelirlerdi. Buradaki dik ve kısa yokuşta toplaşarak dönenleri karşılamak, Ada halkının eski ve nazik bir âdetiydi.

Vapur Ada'ya bir yığın ganimet, kuvvet, servet, muhabbet taşımış ve dökmüş olurdu. Gelenler de kalanları affetmiş gibi, dahası, dün gece ve bu sabah açılmamış zevklerin anahtarlarını bulmuşlar da ceplerinde getiriyorlarmış gibi memnun ve ümitli bir eda ile gelirler ve iki sıraya dizilmiş neşeli yüzler, tebessümlü ağızlar, muhabbetli gözler arasından geçerlerdi. Nişanlılar ve sevdalılar birbirlerine daha uzaktan gözleriyle kavuşurlar ve daha cesaretli bazıları kucaklaşarak birbirlerini öperlerdi. Güya bu akşama mahsus bir şenlik varmış gibi etraf bir seyir yeri, bir panayır neşesi içinde kaynaşır, çıplak ayaklı işgüzar çocuklar haykırışarak ve koşarak halk arasına karışır, herkes kalabalığın ötesindeki yola çıkıncaya kadar, beş on dakika, umumi bir sevinç kaynağı içinden geçerek umumi bir haz banyosu almış olur ve Ada'daki asıl kendi hayatına bundan sonra yollanırdı.

Daha sonra da kandan ve altından bir gurup, bazen yalnız yıldızlı ve nazlı, bazen kucağında taşıdığı aylı bir gece, bazen Allah'ın iyiliğine benzeyen bir mehtap doğardı.

Bu çiçek gibi kokan havalar, bu musikî gibi duyulan sükûtlar, bu hususi bahçe yolları gibi sokaklar, bu dost gibi ağaçlar, bu kuluçkaya yatmış gibi sıcaklar, böylece gönlümüzün ihtiyacına uyan ve ebediyetin ruhumuzu dinlendirecek yüzüne benzeyen günler ve geceler örerdi.

İstanbul'un son bir parçası olan Ada, güya daha geniş ve hür zevklere varmak için, başını almış mavi denize doğru açılmışa benzerdi ve burada her şey dünyanın başka köşelerindeki

hayat tecellilerinden daha güzel bir cilveye benzer, mavi deniz mavi semaya bir nazireye benzer, gökte beyaz bulutlar ilahi bir rahat verecek şilteler ve yastıklar için atılmış pamuklara benzer, minareden dağılan ezanlar gazellere benzer, akşamın mavi rüzgârları birer okşayışa benzer ve Ada'nın yüksek kıyılarından görünen halis denizden sonra, Yorgili gibi, su ile bir hizada olan sahillere inildiği zaman yakından görülen bu Boğaziçi sularına benzerdi. Kucağında bir ay taşıyarak gelen gece bir rüyaya benzer, bu alaya davetli olup da geldiği geceler mehtabın ışığına dalan çamlıklar çiftlikli Zehra Hanım'ın masallarındaki o hiçbir şeyin tahakkuku imkânsız olmayan periler âlemine benzerdi. Ve kalplerdeki aşk bir vusal vaadine benzerdi.

Hele bahçemizdeki yaseminler kadar yakın duyulan yıldızlar o kadar parlak, sıcak ve yumuşak görünürdü ki, başımızın üstünde bizim talihimiz için yanmışa benzerdi. Bunların bir hizaya sıralanmış üç tanesi vardı ki annemin her zaman parmağında taşıdığı ve yan yana dizili üç pırlantadan yapılmış yüzüğüne benzerdi.

Ben artık uykuya dalmak için gözlerimi kapayacağım esnada bu tatlı kâinattan birkaç saat mahrum kalacağıma ve onu ancak rüyada görebileceğime teessüf ederdim. Gözlerimden akan uyku yıldızlardan bana akmış ışıklara karışıyor, gözlerimi onların ışıkları yakıyor ve ben onları bahçeden gelen yasemin kokuları gibi duyuyorum sanırdım. Onları böyle tam gözlerimin kapanacağı esnada seyretmekle –ışık, koku ve manzaralarıyla– öyle yıldızlı olan uykulara dalardım ki, güya gecenin semasını uykumun karanlığında uzatan başka bir gök var da yıldızlar yavaşça bu içimdeki gökte hicret ediyorlar gibi, bu nazlı ve yasemin kokulu yıldızların bana ve rüyalarıma geçtiklerini duyardım. Başka bir yerden değil de yalnız Ada'dan hatırımda böyle birtakım yıldızlı uykular ve rüyalar kalmış!

Bizim bakiye hayatımız için böyle artık kutsileşmiş olan yerlerimiz vardır. Bizce hayat ile o kadar kaynaşmış, öyle ruha sinmiş yerler ki bunların isimleri, bizim için, âşığa göre sevgilisinin ismine tekabül eder. Bunlardan birini söyler söylemez bütün gönlümüze acı ve derin bir tadın dolmamasına ve bazen gözlerimizin yaşarmamasına imkân yoktur. Bu kelimeleri duy-

mak bizce tadını bildiğimiz ağızlara, aşk içindeki nazarlarını bildiğimiz gözlere kavuşmaya benzer. Ben de bu olgun ve taşkın kelimelerden birini söylesem, mesela Rumelihisarı veya Büyükada desem, geçmiş hayatımın içinden gönlümü en meclup etmiş günleri ve saatleri yanıma çağırmışım gibi, onların bana tekrar geldiklerini duyarım. Gittikçe emin oluyorum ki dünya manzaralarının tatlarını ruhumuza işleyen seneler daha çocukluktan yeni çıkmaya başladığımız ve ilk gençliğe girdiğimiz zamanlar oluyor. Sonra bütün hislerimiz bize ilk gelen bu ışık etrafına tutunarak aydınlanıyor ve yaşıyor, biz artık hep onların uğultularını duyuyor ve hep onları sayıklıyoruz.

Çocukluğunuzun, ilk mesut hislerinizin ve ilk hulyalı sevgilerinizin geçmiş olduğu yerleri siz de bir an hatırlayınız. Ruhunuzda başka bir hal, eski bir hayal duyacak, çoktan susmuş olduğunu sandığınız bir musikînin mazi içinden size geldiğini, sönmüş zannettiğiniz nice ruhların içinizde için için yaşadıklarını duyacaksınız. Ve birdenbire kendinizi size anlatmak istediğim bu ifade olunmaz hissin ve şiirin içinde bulacaksınız!

Geceleri Uluyan Çamlık

Çocuk, hayatı bir yarım uyku içinde geçirerek dünyayı yarı bir rüya gibi görür. Fakat, bu halinde, büyüklerin huylarını ve sırlarını affetmeyen gözlerle seyrederek onların ummadıkları derinliklere iner. Çocuk her şeyi anlar. Zira bunun için çok kere sezmek yetişir ve o her şeyi sezebilir.

Bir lütuf gibi başlayan gün, rahat ve sıcak güzelliğini ihtişam ile sererek yavaş yavaş geçerdi. Ve güneşin batacağına yakın, sanki ömürlerine daha doymamış gibi, bütün nazlı kokular, renkler, manzaralar yeniden bir cesaret alır, galeyan eder, taşar ve bize veda etmeden önce, en derin ve en tesirli güzelliklerini yaymaya ve duyurmaya koyulurdu.

Bir yaşıma daha girmiştim. Şimdi hepimizin sadece Matmazel diye çağırdığımız, yarı çocuk bakıcısı, yarı Fransızca hocası bir mürebbiyem vardı. Onunla her akşam pek beğendiği Nizam Caddesi'nde gezinmeye çıkardık. Guruba karşı geçen bu romantik ve hulyalı saatleri yalnız hatırlamakla kalmayarak rüyalarımda hâlâ bazen ziyaret eder ve tekrar yaşarım.

Gurup, Heybeliada'nın arkasında ta ilerideki İstanbul'un hayal meyal seçilen mor ve eflatun çizgisi üzerine ışıklarını kanatırdı. Denizin üstüne yatmış ve yaslanmış gibi duran Heybeliada bütün bu muhitten, derinlikleri örten nazlı sulardan, kırları uyutan akşamdan çıkan ve yayılan sükût ile dolmuş gibi görünürdü. Nizam Caddesi'nin birer peri masalı ve hayatı saklar gibi gözüken kuytu, süslü evleri, gölgeleri ve lambalarıyla bu saatlerin ahengine uyan bir muhit olurdu.

Bu vakitler gözlerim iç varlığıma açılırdı. Artık kendi ülkeme, kendi cihanıma döner, asıl serbestimi ve samimiyetimi bulurdum. Bendeki hayalin çeşmeleri açılır, bütün hulyalarım çağlar, vücut ve ruhumu bir şiir kaplar, benliğimin şahsi zevklerinin taştığını, geniş kanatlar açtığını, benim asıl bu zamanlar için doğmuş olduğumu, dünyanın bana ömrümün fevkinde verdiği vaatleri ve ettiği davetleri duyardım. Ben artık hakikatten daha tesirli bir hulya, kendi âlemim içindeydim. Hayatın vereceği bildiğim zevklere, zevkime, ihtişamıma, aşklarıma doğru gidiyor ve çocukluğu bırakarak bir şiir âlemine dalıyordum. Biliyordum ki bu güzellikler ancak ruhuma ve ruhum onlara eştir.

Solumda Matmazel sessizce yürür ve bana bakarak, "Cet enfant est rêveur!" derdi.

Fakat çocuk sezişlerimin beni nasıl aldatmamış ve hayatımın en esaslı hislerinin nasıl erken başlamış olduğuna şaşıyorum. Ta o zamandan beri bu akşam saatlerini kendime bir kurtuluş, bir tatil zamanı gibi duymaya ve iç hayatıma dönerek kendi şiirimi yaşamaya alışmışım ve bütün ömrüm bana büyüklerimden gizlediğim bu esrarı gizlemekteki hakkımı gösterdi.

Kendilerini ne kadar sevsem de zavallı büyükannem ve hele büyükbabam hiç gurubun bana verdiği bu ülkede benimle beraber dolaşabilirler miydi? Bütün bu ihtişamlar, bu hayatlar, bu kahramanlıklar benim! Akrabalarıma munis bir yüzle gülen bir çocuktum. Onlara karşı sükûtum bir büyük ihtiyat, bir büyük adam ihtiyatı saklıyordu. Bu mahrem hulyalarımın tutuşmuş âlemini bende ve kızıllığının aksini benim yüzümde görseler akrabalarım beni tanıyacaklar mıydı? Kim bilir? Belki evet, belki de hayır!

Güneş daha demin gözlerimizi üstüne konduramadığımız bir alevken, şimdi parlayan ve eriyen bir elmasa dönerdi. Bütün gün içinde tam görülebildiği dakikaya varmışken, benim onu en sevdiğim bu anda etrafına gönlünün kanı gibi bir kızıllık döker, sonra altın başını bu dökmüş olduğu kanlara sokarak kararır, boğulur giderdi. Onun matemi gibi bir karanlık ortalığı kaplamaya başlardı. Günün musikîleri artık susar, akşamın hulyaları artık sönerdi. Varmayı itiyat edindiğimiz en son nok-

tada Ada'nın devam eden sahilini büsbütün siyah bir ümitsizlik gibi görerek biz de geri dönerdik.

Bizim bu karanlık zamanlarda döndüğümüzü gören büyükannem merak eder ve her meramını ifade için kullandığı sualli cevaplı cümlelerinden biriyle, "Neye her akşam böyle geç kalıyorsunuz? Matmazele göre sokak olsun da ne olursa olsun!" derdi.

Yüksekte bulunan evimizden, geceleri, Büyükada'nın evleri, birer birer yanan ışıklarıyla önümüzde birer birer yere inmiş yıldızlar gibi ışıldar ve bu sessiz, hareketsiz binlerce kandiller hayatımızın etrafında bildiğimiz ömürlerin tadını aydınlatır, şiirini kurardı. Bazen bir yıldız düşer gibi bir ışığın söndüğünü ve bazen yeni bir yıldız doğar gibi başka bir lambanın yandığını görürdük.

Çocuk, mistik ve sembolisttir. Ona inandıramazsınız ki rüzgâr çamlığı bir tef gibi sallayarak içinden sesler çıkarıyor; bunlar dalların, yaprakların şuursuz sesleridir. Yine rüzgâr panjurları tutan demir kancaları oynatarak bir gıcırtı duyuruyor, bunun hiçbir manası yoktur. Hayır, o, gece, ağaçların uluduğunu duyacak, tabiatın haykırdığına inanacak ve bir inilti işitecek, bunu tefsire koyulacaktır. Nice zaman sonra öğrendim ki bana en zavallı ve en hüzünlü gelen ses, bir yara acısına benzettiğim ses, gevşemiş bir kancanın rüzgârla pencere pervazına sürünerek çıkardığı gürültü imiş. Sıhhatim için her şeyi düşünen ve doktorların her dediklerini yapan zavallı akrabalarım bu kancayı sıkıştırtarak susturmalı, gece korudan gelen uğultuları duyarak ruhum için bunların tehlikesini sezmeli ve odamı değiştirtmeliydiler. Fakat ne bilsinler!

Biz, harem tarafında, merdivenden çıkınca sağdaki odada yatardık. Bahçemizde dalları bu odanın camlarına sürünen çam ağaçları olduğu gibi, bahçe duvarına bitişik olarak bu ağaçların devamlı büyük bir çam ormanı vardı. Ona bazen koru, bazen orman, fakat en çok kereler, bu güzel kelimeyi kullanarak çamlık derdik. Ve odamız adeta içine girmiş bulunduğu bu çamlığın bütün kokularını, seslerini ve ürperişlerini duyardı.

Çocuk dünyaya gelirken kabiliyetlerini ve talihini kendisiyle beraber getiriyor. Nice şeyleri değiştirmiş senelere rağmen bir

ömrün esas hatlarındaki eşliğin, birliğin devamına insan şaşabilir. Demek hâlâ daha, vaktiyle başucuma gelip de gözlerimin açık olduğunu gördüğü geceler anneme, "Oğlum, uyusana!" ve "İlleti seherisi var çocuğun!" dedirten aynı uykusuzluklar ve, hâlâ daha, geceler normal saatlerde uyuyamayarak, gece yarısı uyanıp yatakta yorgunluğu geçmiş bir zihnin acı vuzuhuyla bizi saran hiçliği, boşluğu ve hayatın talihsizliğini duymanın aynı illeti!

Gece olunca çam ormanı karanlık içinde bir deniz gibi inlemeye, ulumaya koyulur, güya tabiat yahut ahiret bu seslerle benimle konuşmaya ve kalbimi galeyana getirecek sözler duyurmaya başlardı. Bu sesler, karanlıktan tüten sesler beni geceye sararak benim de ruhumun içinde çağlar ve ben onları duydukça çamlar ağlar sanırdım. Duyardım ki, taşıyamadıkları hisler ve felaketler altında başlarını eğen çamlar sonsuz bir biçarelikle inler, sallanırlar ve bu nebati seslerle hep birden ağlaşırlardı.

Ben yatağa girince, daha uyumadan evvel, bu sesler; hafif, ağırlaşan; uzak, yakınlaşan; uhrevi, hastalanan; duran, sallanan sesler; uykumu, vücudumu, kolları nefesleri içine almaya başlardı. Bu sesler, gecenin içinden gelen ve uykumun içine geçen sesler, beni aralarına, kucaklarına alarak bana zavallı tabiatın, faydasız hayatın elemlerini söylerdi.

Bu sesler, güya çamlığın eğilen uzun saçlı başlarından savrulan sesler, sanki talih kitabımızın yapraklarının çevrilişlerinden, sanki gördüğümüz güzelliklerin sırlarını döküşlerinden geliyor ve sular gibi toplaşarak, zaman içinde bir nehir gibi akıyor, beni de sürüklüyordu.

Fakat, asıl herkes uyuduktan sonra, ben gece yarısı uyanınca, bu sesler, çamlıktan ve geceden bana yağan mecnun sesler, onları yatağımda yapyalnız ve uzun uzun dinlediğim zaman hayatımın bir derdi, azabı, hastalığı olurdu.

Bu sırada gündüzki rüyalar ve neşeler silinir, gece beni buhranlar içinde uykusuz ve yalnız bırakırdı. Artık hiç kimse ve hiçbir şey gelip bana yardım etmez, benim korkumu tadil ve beni teskin etmezdi. Dünya bana bütün cüzleri inleyen bir sahra tesiri verirdi.

Bu sesler, karanlığı dile getiren alevden, ateşten sesler, beni artık her yanımdan sarar, yakar, uçurur; bu sesler, ruhumda

acayip ve beklenmez aksisedalar uyandıran sesler, bir ruh velvelesi halinde beni dünyadan yükseltir, uzaklaştırır, göklere, göklerde seyretmiş olduğum o yüksek, uzak ve parlak yıldızlara kadar çıkarırdı.

İhtiyar dünyanın çürümüş ve sızlayan temellerinden ve gönlünde birikmiş mazisinden gelmiyor muydu bütün bu mırıltılar, bu sesler ve ben sanki duymuyor muydum?

Bu sesler, benim de mahrem faniliğimi söyleyen sesler, bana taranmış, sanata yükselmiş, ruhlaşmış bir ahenk içinde birleşerek sallanan feryatlardan bir yatak, vücudumun ağrılarına bir kılıf, ruhumun şekillerine uyan bir kalıp olur ve beni fani ruhumun içinde en gizli ürperişlerine kadar indirirdi.

Sallanan serviler, terk edilmiş mezarlar, uzak mezarlıklardan ve ahretten gelmiyor muydu bütün bu iniltiler, bu sesler ve ben sanki bilmiyor muydum?

Bu sesler, karanlık yüzlü, siyah giyimli seçicilere benzeyen sesler; bu sesler, gecenin ve tabiatın en son hudutları benmişim gibi hep ruhumun içinden geçen sesler, acaba nereye gidiyor, nerede dağılıyordu?

Güya bu geceler, hiç kimse bilmiyordu da, ben, gizlice, akrabalarımdan, bu Ada'daki evden, ta uzaklara, bilmediğim, kendime meçhul kalan bir diyara –yüzüyor, uçuyor gibi– kayıyor, kaçıyordum. Güya ben de inleyen sesli unsurların bir mahluku, inleyen tabiatın memelerini emiyordum. Ve bu sesler, siyah bir süt gibi emdiğim sesler ruhuma akarken bu şuursuz, bu tahteşşuur halimde, bu rüzgârları dinleyip tefsir edişimde ve onların tesirini benim yüzümde görseler akrabalarım beni tanıyacaklar mıydı? Kim bilir? Belki evet, belki de hayır!

Bu sesler, büyük bir insan sesi gibi ıstırap içinde yalvaran sesler; bu sesler, bilinmez nasıl büyük zaferler ve bilinmez nasıl büyük hezimetlerden bahseden sesler, böyle kaç gece, kaç mevsim, kaç sene devam etti ve bende toplandı? Bilmiyorum. Fakat duyuyorum ki bu sesler, ruhumu dolduran sesler, ömrümün ta gurubuna kadar bende susmayacak!

Bu sesler, tabiatın bağrından taşan sesler, ta ertesi sabah ışıklar yine Ada'yı, odayı, yatağı ve beni aydınlatıncaya kadar

devam eder ve ben uykusuz veya uykuda hep bu duyduğum veya rüyamda hatırladığım uğultuların içinde kalırdım. Sabahları bir büyük denizi yüzerek aşmış bir adam gibi yorgun argın hep buradan, bu seslerden geliyordum.

Fakat bütün bunları, bu hali ve çektiklerimi kendilerine hikâye etmek için benim büyüklerime olan itimadım kifayet etmezdi. Elbette annemin inceliğini bilirdim. Fakat büyük adamlara bu tabii sırları nasıl anlatabilirdim? Biliyordum ki o zamanlar daha kelimeleri öğrenmiş, istediğim vokabüleri hazırlamış değildim. Duyduğum şeyleri belki şimdi düşünerek anlıyorum, lakin o zaman hislerim daha müphemdi. Ve bir de gizlice duyardım ki bunu anlatmak için sanatın itinası isterdi. Gecelerin bana duyurduğu bu sesleri bunun içindir ki ben onlara hiçbir zaman söylemedim.

Başka bir dünyadan gelmişe benzeyen bu sesleri yalnız ben mi duyardım? Yoksa, bunları büyükler de duyarlar mıydı? Bunu da bilmez ve sormazdım. Zira ruhumun içinden geçmiş bu seslerin bana söylediklerini saklamayı bir vazife bilirdim. Ve size şimdi bu itirafımı yapmadan evvel bunu kimseye açmadım. Hatta mektepte, arkadaşlara her şey söylendiği ve hakikatin yetmediğini gören cömert gençlerin, büyük bir samimiyetle, mevcut olmamış şeyleri icat ile hikâye ettikleri zamanlarda bile ben yine bunu söyleyememiştim. Bu güya hayat ile aramda şimdiye kadar bir sır gibi kalmıştı. Sanatın açan, kurtaran samimiyeti! Bir tek kimseye söylenmeye cesaret edilmemiş bir şeyi şimdi herkese karşı söylüyorum!

Bu sesleri, dünya yüzünde en eski hatıralarımdan biri olan sesleri, zaten gecelerimde sonraları da daha manevi ve fikri şekillerde sanki yine duymakta devam edecek değil miydim? Geceler, bana aynıyla gizli, mecnun huylu gelen geceler, şimdi de tabiatın buhranını ve feryadını değilse ruhumunkilerini duyuyorum.

Çocuk tabiatlı kaldığımdan büyüklerle aram hâlâ bir türlü düzelmiyorsa içimde bir âlem saklayarak onun solmadığını ve susmadığını görmekle ne kolay teselli buluyorum!

Gerçi çocuğa ilk ninnilerin verdiği vaatlerin hiçbiri tahakkuk etmiyormuş, ilk zamanların duyurduğu masallar hep birer

masal kalıyormuş ve hayatın da manası gittikçe çoğalacağına manasızlığı her gün daha ziyade artıyormuş. Fakat şiir ve hulyanın mahrem tadı ve çocukça eğlencesi de hayatta aynen devam ediyor.

İşte ben ömrümde daima büyüklerin asıl bu mahrem ve deruni âlemi duymadıklarını ve sathi bir ciddiyetle hep oyunbozanlık ederek dünyanın tadını kaçırdıklarını gördüm.

Dünyanın şiirini kaçıran büyüklerine hakikati söylemek yaramıyor. Onlar bir şey anlamıyorlar. Ruhu inkâr eden bir cephe ile çok basit kalarak, esrardan ipham ile bahsetmeyi de, ruha hitap etmeyi ve cevap vermeyi de bilmiyorlar. Bundan dolayı çocukların onlara karşı susmaya hakları oluyor. Zira görüyorlar ki, ne zaman olursa olsun, onlara hakikati söylerseniz inanmazlar ve sizin için, "Sayıklıyor!" derler.

Büyükada'dakiler

Büyükadalılar, birbirlerini her gün göre göre, kimler olduklarını öğrenmeden evvel bile birbirlerinin göz ahbapları olurlar. O zamanlar yalnız bize gelen misafirleri, bizim gittiğimiz evlerin sahiplerini, annemle görüşen hanımları, babamın otellerde, gazinolarda buluştuğu oyun arkadaşlarını değil; yollarda, çamlıklarda gezerken rast gele gele artık gözlerimize aşina olan yabancıları da tanırdım ve şimdi onları da hatırlıyorum. Büyakada'nın böyle kendine mahsus, bu iklimin mahsulü olmak hissini ve kendilerine başka hiçbir yerde rast gelmediğimizden, bize yalnız burada yaşıyor tesirini veren şahısları vardı. Hatırımda oynadıkları rolleri ayırt etmek için bunlara Büyakada'nın eşhası diyebilirim.

Hayatta yalnız gündelik menfaatleriyle hareket eden kadın ve erkek bunca insana rast geldikten sonra ya kendilerinin küçük menfaatler arkasından koşmadıkları yahut benim tecrübesiz gözlerimle bunu göremediğim bir zamanda yaşadıkları için bana maddi hesapların fevkinde gözükmüş bu insanları hatırlamak şimdi gönlümü dinlendiriyor. Onlar kurnaz olmaktan ziyade coşkundular. Ve böylece hiçbir zaman menfaat kaygısını değil, hep zevk hissini uyandırdıklarından pek sevimliydiler. Öyle ki şimdi tuhaf huylarını, masum yüzlerini ve ifratlarını hatırlamak hoşuma gidiyor. Onlara karşı büyük bir taraftarlık duyuyorum.

Adanın şahsen tanışmadığımız halde hiç yabancıları olmadığımız tiplere misal olarak Doktor Zici ailesini zikredebilirim.

Bu doktor, haremi ve arabaları bütün Ada'da meşhurdurlar. Bunlar birbirlerinin tam zıddı gibi görünmekle beraber, bir duman ve gürültü içinde hep beraber gelirler, giderler, hep birlikte yaşarlardı. Doktor Zici ince, zayıf, kuru, uzun boylu, saz benizli, bumburuşuk pantolon, yelek, ceket ve suratlı bir ihtiyardı. Yüzü hep kabahat işlemiş de affolunmak için ağlamak taklidi yapan çocuklarınki gibi acındırmak ister bir haldeydi. Yanında hırçın ve şişman, kocaman kırmızı yüzlü ve saçlı, ekseriyetle yuvarlak ve geniş hasır şapkalı, ve gelincik renginde esvaplı haremi onu muttasıl azarlardı. Kurnaz, mösyö ile madam arasında bitaraf görünen, başa gelen dert çekilir der gibi bir halde arabayı itina ile çeken bir atları vardı. Tek beygirli, hafif yapılı bu arabaları, kadın bindi mi esner, yıkılacak gibi olur, fakat onları yine çekerdi. Böyle hep biri azarlaya azarlaya, öteki azarlana azarlana gelirler, giderler ve yuvarlak Ada'da, numaralarını tekrar eden zavallı komikler gibi tekrar dönerler, yine geçerlerdi.

Babamın oyun yani bezik ve poker dostları arasında Madam Rakım Bey ve kocası Rakım Bey vardı. O zaman alafrangalık bazı ailelerde yeni başlıyordu. Evinde, başını örterek, erkek misafirlerinin yanında oyun masasına oturan bu hanıma, âdet olduğu gibi Rakım Bey'in haremi denmez, Madam Rakım Bey denirdi. Sarı, kırmızıya çalar saçlı, oyun masasından ancak yemek, uyumak vesaire gibi sıkıntılı fakat zaruri işler için kalkan bir hanım. Ona göre hayatın en tahammül edilmez aksilikleri –derhal yüzünü ekşittiren, sinirlerini bozan aksilikler– oyun partilerine alışık olanların iştiraklerine mâni olan rahatsızlıklar, parasızlıklar vesaire gibi engellerdi. Siz bu mânilerden bahsettikçe o bunları bir sinek kovar gibi reddeder, ya samimiyetinize inanmaz, ya ahmaklığınıza hükmeder ve bu vesilelerin oyun partilerine iştirake mâni olabilmesine şaşarak oyunbozanlık ettiğinize kızardı. Bir gün o oynarken eğer kıyamet başlasa Madam Rakım Bey bitmemiş partisine acıyarak, "Şimdi de bunun sırası mı?" diyecekti.

Rakım Bey yaşlı, ak saçlı, temizlik meraklısı, temizlik mütehassısı bir adamdı.

Gerçi anneannem de temizliğe o kadar düşkündü ki odaların kapı tokmaklarının altındaki yerlerin boyalarının aşınmasını ve silmekle temizlenmemesini kendine en büyük bir dert edinirdi. Üstü kapalı, şık ve minicik bir faraş, sarı; zarif ve ufacık bir maşa; bir de bunları kullanmak için küçücük bir hizmetçi almıştı. Bu kızın hiç değişmeyen vazifesi Rumelihisarı'ndaki yalının silinmiş süpürülmüş üst katında, bütün gün, fare bekleyen bir kedi gibi gözleri yerde, hasırların, keçelerin, halının üstünde bir çöp gördü mü bunu derhal maşasıyla avlayıp faraşına atmaktı.

Fakat Rakım Bey'in temizlik merakında anneannemi bile geçmiş olduğuna şaşmıştım. Zira bir kere midesinin tozlandığını duyarak lastik bir marpuç yutup su ile yıkatınca o kadar rahat etmiş ki; o şimdi her gün marpuçunu yutar, bol su ile midesini yıkarmış. Biz onun bu marifetini taklit etmeye kalkışmasın diye korkudan, anneanneme daha duyurmamıştık!

Bu türlü şeyleri işitince büyükbabam gözlerinde bir istihza keyfi ile gülerek kalın sesiyle, "Allah akıl versin!" derdi. Zaten bütün bu şahısların böyle kendilerine mahsus birer dil persengi vardı. Büyükbabam muttasıl "Allah akıl versin!" derdi, ama vermeyeceğini biliyormuş gibi gülse bile gözleri ümitsiz görünürdü. Bazen de bir aklın bile yetmeyeceğini hesap etmiş gibi, "Allah akıllar versin!" derdi. Ve galiba bunun büsbütün imkânsız olduğunu bilerek o zamanlar gözleri daha çok meyus olurdu. Cemal Bey ise ne söyleyecek ve hatta bir sualinize ne cevap verecek olursa olsun, söze başlamadan evvel yine mutlaka "Müsaade buyurun!" derdi.

Büyük halalarımın birinin lakabı "Birazdan Hala" idi. Ona bu isim benim bir sözümden kalmış. O beni okşamak ve öpmek istedikçe ben kaçarak, "Birazdan hala!" dermişim. Onun yalnız arzu ile yaşayan ve hakikatin getirip bize verdiği şeylerin kifayetsizliğini gören bir ruhu vardı. Samimi ve mahrem hissi etrafındakilerle her zaman bir tezat halindeydi. O hep faydasız üzüntüler duyar, hep sırasız arzularla, varlıklar içinde yoksulluklar çekerdi. Hep başka bir âlemde olmak, bulunmayan bir şeyden yemek, uzak kalan bir yerde gezinmek isterdi. Evinin kira parasını getirdikleri akşamlar hiç memnun olmazdı. Zira bununla ne yapacağını bilmez ve hiçbir istek duymazdı. Fakat

parasız günlerinde canı binbir çeşit şeyler isteyerek ruhu mahrumiyetini ve yoksulluğunun acısını binbir kere duyardı. Yağmurlu bir gün gezinmek ister, güneşli bir gün sokağa çıkmak istemezdi. Ada'ya gelince İstanbul'u özler, ve oraya gidince Ada'ya hasret çekerdi. Annem anlatırdı ki mesela bize gelip Boğaziçi'nin ruhlu suları üstünde kayıkla gezmeye çıktıkları akşamlar gönlünde o zamana kadar hiç belirmemiş bir arzu, mesela Eyüp'ün sarı dağlarından yukarı, güneş altında, Rami'ye doğru yürümek arzusunu duyarmış. Ve o zamanki mütemadiyen hesaplı ve hassas İstanbul nezaketine rağmen bu istediğini ev sahibinin yanında söylemekten kendini alamazmış. Hulasa o hep kimsenin iştirak etmediği arzular besler ve söylerdi. Onun en çok ve en sevgili cümleleri de "Ah, şimdi bir..." kelimeleriyle başlardı. Mesela kışın, herkes üşürken "Ah, şimdi bir dondurma olsa da yesek!" yahut yazın herkes terlerken "Ah, şimdi bir boza olsa da içsek!" derdi.

Yine annem anlatırdı ki Birazdan Hala'mın vaktiyle büyük, iri, güzel ve taktığı günler bütün hanımların nazarlarını ve kıskançlıklarını çeken zümrütleri varmış. Halbuki kendisi bunların yerinde hep inciden birtakım (gerdanlık, küpe, iğne, yüzük) hayal edermiş. Nihayet o zümrütlerini satıp incilerini aldığı ve taktığı günün akşamında buna fena halde nadim olup ağlamış. Kuyumcu bir türlü zümrütlerini geri vermediği için sevgili bir çocuğunu kaybetmiş gibi onları her hatırlayışında, "Ah zümrütlerim!" diye kahırlanmaya başlamış. Zümrütlerini hatırlamamak için sayıları çok ama boyları küçük olan incilerini görmek istemeyerek bunları çekmecesinden çıkarmaz olmuş. Ona misafirliğe giden hanımlar bile zümrütlerini hatırlatmamak için yeşil renkli bir şey giymezlermiş. O zamanlar her tarafta eski zaman sandıklarının küçük bir modeli olan kibrit kutuları kullanılırdı. Bunlar açılınca yarısı lal gibi kırmızı ve yarısı zümrüt gibi yeşil kibritlerin büyük bir intizam ile dikine sıralanmış oldukları görülürdü. Birazdan Hala'm bize gelince bu zümrüt gibi yeşil olanlarını görüp yine meraklanmasın ve âlemi meraklandırmasın diye, zavallı anneannem derhal odasına kapanır ve meydanda ne kadar kibrit kutusu varsa bunların içindeki yeşil başlılarını çıkarır saklarmış.

Yine İstanbulluların mahallelerine bağlılıklarını daha canlı gösteren bir şey: Ada'nın o kadar yerli bir hayatı vardı ki, Rum ahalisi arasında doğduklarından beri Ada'dan hiç çıkmamış, kimisi o da bir iki kere bir vapurla Heybeliada'ya geçip bir ötekiyle dönmüş ve İstanbul'a hiçbir defa inmemiş olanları bile vardı.

Bunlardan bize gelip giden bir kadının ismi Hani idi. Yumurta satardı. Üstünde taze sulanmış bir bahçe toprağı kokusu duyulurdu. Yazın bile değiştirmediği siyah esvabı ve kışın bunun üstüne giydiği siyah mantosu ile, ve esmer tenli olduğundan, ensesinin üstünde yukarı doğru papazlarınkiler gibi taranmış siyah saçlarıyla bir rahibeye benzerdi. Biz onu görünce "Hani yumurtalar?" derdik. Ve o bir sepet, bir paket içinde getirdiği yumurtalardan başka, nasıl yapardı bilmem, bir hokkabaz gibi, üstündeki siyah etekliğin gizli kıvrımları arasından, siyah mantosunun yan ceplerinden güya yeni doğmuş da daha kundaklanmaya vakit olmamış çocuklar gibi sargısız, mahfazasız, bir, iki, üç, dört yumurta daha çıkarıverirdi. Hani böyle tazeliği gazetelerin verdiği haberler gibi gündelik değil, ajansların verdiği haberler gibi saatlik olan yumurtalarını benim gibi sevdiği bir çocuğa, doktorların elindeki bir hastaya veya pek ehemmiyetli müşterilerine dağıtırdı. Bizde ise bu üç sıfat da birleşiyordu. Nasıl ki kendisinin fani olduğunu bilen fakat yaptığı eserin ebedi olduğunu sanan bir sanatkâr bütün izzetinefsini o eserde topladığı için kendisine, "Sıhhatiniz nasıl?" diye sormadan, "Eserinizden ne haber?" deseniz bundan alınmaz, bilakis memnun olursa Hani'nin iyi ruhu da kendisinin hakir gördüğü kendi şahsının aranılmamasına müteessir olmaz, en evvel kendisinden değil yumurtalarından haber sorduğumuza hiç alınmazdı. Bilakis izzetinefsi ve tefahürü olan, bütün Ada'daki meşhur taze yumurtalarının en evvel sorulmasından haz alır, buna memnun olurdu.

Ben onun İstanbul'u bir defa bile görmemiş olmasına şaşardım. Ve akrabalarıma, "Neden bir kere olsun Hani'yi İstanbul'a göndermiyorsunuz?" diye sorardım. Vakıa o zaman vapurlar o kadar yavaştı ki bu seyahat iki saat sürerdi, ama olsun, İstanbul'u görmek, bir ömür içinde, denizde iki saat seyahate

de mi değmez. Gurup saatlerinde kanayarak Ada'dan uzaklaşır gibi görünen İstanbul sonsuz bir davete benzemez miydi? "Karacaahmet Mezarlığı'nı, Çamlıca'yı, Haliç'i, Bahariye'yi, Boğaziçi'ni, Rumelihisarı'nı görmeden nasıl yaşanır?" diyordum. Fakat bir kalp istirahatinin ne hafif bir rüzgârla dağılabilecek bir şey olduğunu bilen akrabalarım, "Mademki istemiyor, bırak, rahatını bozma!" derlerdi. Kalbinin iyiliği yüzünden, muttasıl tebessüm eden Hani bütün hayatında dünya yüzünde ancak birkaç kilometrelik bir yer, birkaç bin kişilik bir halk görerek, ancak kümes ve komşu menfaatleriyle alakalı bir kader, hatta bir lodos rüzgârıyla sallanmamış bir kısmet bulmuş; dünyadan, insanlardan ve hayattan daha derin bir haz beklemeyerek bizim kendisinden yumurtalarını sorduğumuz zaman duyduğumuz histen fazla bir merak ve heyecan ile talihine hiçbir zaman "Hani benim saadet payım?" diye sormamıştı.

İnce ve tahlili güç bazı sebeplerle arada sırada bazı hanımların, hatta yalnız hanımların kendi aralarında değil, fakat evde haklarına riayet edilen dadılar, bacılar, kalfalar, eski sütninelerin bile hanımlarla araları açılır, fakat evin içindekilerin heyetini döndüren bir cazibe kanunu varmış gibi derhal bunların diğer bazılarıyla münasebetleri daha iyileşir ve bir müddet sonra muvazene kanunları yine eski nizamı bulmak gayesiyle ayrılmış zümreleri birbirine çekerek yakınlaştırır, ve bütün araları müsavi bir yakınlığa getirirdi. Zaten bu gözlerin de birbirine hiç barışık olmayan yıldızları vardı. Mesela Kanlıca'daki büyük yengem öyle bir kutuptu ki annemle ancak yılda iki defa bayramlarda karşılaşırlar, sair zamanlarda zavallı anneannemin gayretlerine rağmen birbirlerine hep uzaktan bakarlardı.

Şimdi ancak benim hafızamda yaşayan, son yâdları dünya yüzünde ancak benim başımda kalan böyle bazı insanlar bulunduğunu görüyorum. Ben de gözlerimi kapayınca belki benden de başka bir iki zihnin kıvrımları arasında saklanan ve bazen hayata gelen bir hatıra kalabilecektir. Ancak ben bu izimle başkalarının bendeki hatıralarını da yaşatamam. Bunun için benimle birlikte büsbütün sönecek olan insanların hatıralarına acıyorum. Onların iyilikleri ve zavallılıkları hakkında biraz şahadette bulunmak, onların ömürlerinde kendilerine verilmemiş

haklarını başka bir maneviyat yani sırf hatırlayış âleminde, imkân nispetinde ve mümkün mertebe, yani bir parçacık olsun kurtarmak sevdasına düşüyorum. Bu geçmiş zamanın bana sinmiş gölgesi içinden şimdi bu ruhlara dönmek ve müsaade buyurun, dünyada ilk adımlarımı bir musikî gibi duymama sebep olmuş bu ruhlara teşekkür vazifemi ifa etmek için –bir ölüm ninnisi, bir ölüm ilahisi, bir ölüm duası söyler gibi– imkânım nispetinde, hep hatıralarını sayıklamak istiyorum.

Geçmiş Zaman Eşyaları

Yorganlar

Bütün o geçmiş zaman evlerinin hepsinin sadık kaldıkları bir âdetleri vardı: Günün birinde, bir gece yatısına gelebilecek misafirler için hazır yataklar ve hazır yorganlar bulunmalıydı. Bir misafir yatak odasında, bir yükün kapısı açılır açılmaz, sağ ve sol taraflarında, insan boyunca, üst üste konmuş, ilk önce kalın döşekler, sonra, pamukları iyi atılmış ve hiç bozulmamış şilteler, daha sonra da, sakız gibi beyaz ve temiz yatak yüzleri, ve bunlar üstünde de mevsime göre birer ikişer konabilecek bazıları yazlık ve ince, diğerleri kışlık ve kalın, rengârenk birçok yorgan istif edilmiş olurdu. Üstünden hafif bir lavanta çiçeği kokusu duyulan bu yük açılınca, biz çocuklar, kenarlarından renkleriyle tanılan yorganları kat kat sıralanmış görünce gülmeye başlar, zira, bir bahçenin renk renk çiçekleri tarzında sıralanmış bütün bu yorganları, gözlerini, yüzlerini, huylarını, seslerini bildiğimiz mahluklar gibi duymaya koyulunca gülmekten kendimizi alamazdık. Bütün bunlar, şimdi, üst üste, bir kümeste pinekler gibi, birbirleriyle daha anlaşamamış, aynı fikirlere, kanaatlere, zevklere varmamış; münazaalı ve münakaşalı görünen bu mahluklar âdetleri veçhile, gözleriyle, gagalarıyla seslenmeye, kimi taşkın duygularının hususiyetlerine göre, renklerine doğru, iç çekerek söylemeye, renkleriyle havlamaya başlardı. Eski günlerin ayrı ayrı sabahlarında onları daha kaldırılmamış yataklar üstünde bulundukları sıralarda manalarını

duymaya ve hüviyetlerini anlamaya, onların hepsini de canlı birer mahluk olarak görmeye ve kendilerinin neşeli ve taşkın hallerini, yahut, yorgun ve somurtkan edalarını göre göre artık hepsinin hususiyetlerine ermeye alışmıştık. Bütün bu yorganlar, insanlar gibi, ırk, dil, din, iklim, mizaç, neşe, şive, üslup, mana itibarıyla ayrı ayrı görünürler; kimi yeni, taze, genç, neşeli, şakrak, kimi neşesiz, yorgun, ezgin bezgin görünürdü. Bunların bazısı, alafranga, çarşafları frenk gömleklerinin küçük sedef düğmeleriyle iliklenmiş olur; alaturka olanlarsa, çarşaflarının kenarları teyellenmiş olurdu. İçlerinde üniformalı, redingotlu görünen yaşlı, rütbeli erkekler görülür, eski zaman esvaplarıyla, feraceleriyle süslü kadınlar bulunurdu. Bazılarının gözleri Mekkeli, Medineli, sürmeli olanları vardı.

Morlar bildikleri his ve fikirleri kendi içlerine toplarlardı. Güvezler bazı misafir hanımların şivelerini taklit ile gösterişler yaparlardı. Bir tanesini gördükçe kızılcık reçeli yemiş gibi olurduk. Beyazlar yazın sıcak günlerinde serinlik verir, kışın soğuk günlerinde soğuğu arttırırdı. Kırmızılar alev gibi gözlerini açar, yüzümüze çarpar ve haykırırlardı. Yeşil renklisinin öyle yuvarlak bir çizgisi vardı ki kendi âleminde yaşayan bir papağanın kendisi duyulurdu. Güneşli günlerde onun rengini görmekle sesini duyar gibi olurduk.

Bazen, çocuk yatakları için yapılmış küçük yorganlar olurdu. Onunla, bir çocuk rüyasını duymuş gibi, safvet, latife, neşesiyle oynamış olurduk.

Fakat, bütün yorganların hepsi de gülünç mahluklar sayılamazdı. Bilakis, onların arasında en ciddi ve müessir olanları vardı. Birer insan vücudu, ruhu, hüviyeti, manası ve talihi görünenleri olurdu. Bazıları yabancıydı, aralarında akrabalarımıza, dadılara, bacılara benzettiklerimiz bulunurdu. Bütün bu insanlar gibi onların da bazılarını beğenir, sever, bazılarını ise sevmez, beğenmezdik. Bazılarını üstümüze alıp uyusak maneviyatının tesiri altında kalarak rüyalar içinde mukadderatımızın değişebileceğini bekleyebilirdik. O kadar birer talihe benzerlerdi ki arzumuza, ümidimize, ilmimize ve sevgilerimize az çok tesir edebileceğinden çekinebilirdik.

Bütün bu geçmiş zaman evlerinin bir âdetleri daha vardı.

Ev halkının şahsi bazı eşyalarını muhafaza ettikleri sandıkları için, yukarı katlarda, mutlaka bir iki sandık odası bulundururlardı. Bazen, üst üste konulmuş bu kilitli sandıklar arasından bir tanesini zamanı gelince sahibi gelir açardı. Biz çocuklar için de bir sandık açışını görmek merak verici bir hadise olurdu. Paranın kıymeti hakkında hiçbir fikrim olmadığı halde bütün hususi eşyaları gördükçe kıymetli olduklarına ve sahiplerinin bunları para için satmayacaklarına inanırdım.

Bütün bu sandıklar açılır açılmaz rikkatime dokunan bir eski zaman kokusu, eski zamanın gönül açan kokuları, lavanta çiçeği, Bursa sabunları, çiçek suyu, telatin, amber gibi ve daha cinslerini ve isimlerini şimdi teşhis edemediğim şark kokuları duyulurdu. Nadiren hanımların, daha çok kere kalfaların, dadıların, bacıların açtıkları bu sandıkların içlerinde sahiplerinin kıymetli addettikleri neler de neler görülürdü: Kumaştan kat kat açılan mendil bohçaları; güzel kumaş ve kadife bohçalar içinde renkli ipek mendiller, yemeniler, örtüler, hilali gömlekler, kurdeleler, yaldızlı çevreler; sırma işlemeli hamam takımları, oyalar, yazmalar, bir hotoz kenarında oyalar; birtakım pudra, lavanta kutuları; mineli bir kutu, bağlı anahtarı yanında, bir tarafı billur bir tarafı mineli bir saat; sedef kakmalı ince nalınlar; zarif, ufak hamam tasları; yazın süslü elbiseler yanında açılacak bir yelpaze, kışın, koldan açılarak göğüste taşınacak ve kenarlarından elleri muhafaza edecek beyaz kürkten bir manşon; hatta bir çocuk oyuncağı: cam içinde yeşil ağaçlar yanında kırmızı bir kır evi, cam sallanınca ev ve ağaçlar üstüne karlar yağmaya başladığı görülürdü.

Bütün bu zavallı insanların, kendilerine nadiren verilen bir hediye alınca bunları kıymetli hatıralar diye muhafaza etmek istedikleri görülüyor. Şimdi bu eski sandıkları içinde kıymetli telakki edilen bu yadigârları hüzünle hatırlıyorum. Bütün bu kadınlar tahayyül ettikleri süslü günler için, kendilerinin kullanmaya layık buldukları bu cicileri, senelerce sandıklarında saklarlar da, acaba kaç defa kullanmış olurlardı? Ve o zamanlar

o kadar kıymetli telakki ettikleri bütün bu sandıklar şimdi ne oldu? Kendileri, içlerindeki eşyalarıyla birlikte şimdi niçin kayboldular? Garip bir inkisara uğramış gibi, o kadar sağlam sandığımız manevi kuvvetleri nasıl rüzgâr gibi uçtu? Kerametleri nasıl berhava oldu? Bütün bu sandıkların içlerindeki hırdavatın kıymetleri saklansın diye tavanarasındaki sandık odalarında ancak arada bir açılması ve hayal meyal duyulması lazım geliyormuş gibi garip hisse kapılıyor ve bu hesaplara akıl erdiremiyorum.

Kiralık Köşk

Çamlıca'ya, anneannemin hastalanması üzerine, doktorların tavsiyesiyle, nakletmeye birdenbire karar vermiştik. Yüksek ağaçlı, bakımsız, tozlu bir bahçe içinde büyük, boyasız, ahşap ve harap bir köşk bulduk. Bu, içine yerleştiğim ilk kira eviydi. Bana ilk önce tanılmamış cinsten bir hayvan gibi yabancı geldi ve onu bir hayli yadırgadım. Fakat yavaş yavaş onu, siyahlaşmış kaplamalarıyla Arap yani zenci bir dadıya benzettim. Neden sonra onunla alışmamı ikmal edince ondan yine birdenbire ayrılmış olduk.

Bu köşkün seçilmesi, tutulması, buraya nakletmemiz annelerimi hayli üzen uzun bir macera oldu. Onu buluncaya dek ne kadar zahmetler çektik ve kiralık nice köşkler gezdik! Onlar ki arasını bir hafta geçirmeden şehre inmezlerdi, annelerim günlerce arka arkaya indiler, yorgun argın ezan vapuruyla döndüler ve evde bir haber bekleyenlere köşkün yine bulunmadığı haberini getirdiler.

Bir iki kere bu beğenilmeyen kiralık Çamlıca köşklerini gezmeye giderken beni de beraber götürdüler. Benim hayalimin ilk büyük kırılışlarından biri, o günler, bu kiralık köşkleri gezmek ve onların iç yüzlerini, yabancılara gizledikleri sefaletli veya gülünç manzaralarını görmek oldu. Birtakım harap evlerin içinde birtakım harap eşyaların aralarında birtakım harap insanlar yaşıyor ve bu harap talihlerden sanki teneffüs ettiğimiz bir zehir tütüyor, bunu duyuyorduk. Biz odalardan geçerken artık yerlerinden bile kımıldayamayan bazı ihtiyarlar ve

bazı hastalar görüyorduk. Bir sefalet bu evleri basıyor, dolduruyor, bu benizleri solduruyor, bu gözleri söndürüyordu. Güya, bütün bu iklimi, tozlar gibi, manevi acılar da kaplamıştı. Gördüğüm bu manzaralara acıyordum. Bazı odaların havası ağır ağır kokardı. Birbirimizin yüzüne bakardık. Çabuk çabuk dışarıya çıktığımız zaman annem içini çekerek, "Bunların hiç mi akılları yok? Acaba ne diye cam açmazlar?" derdi.

Bu evlerini kiraya vermek isteyenlerin yüzlerinde öyle bir ihtiyaç duyulurdu ki, öyle "Evimi tutun, yoksa yıkılacağım!" diyen bir halleri vardı ki nasıl olup da bu köşkleri hatır için tutmadığımıza kırılırdım. Bana kalsa, merhametten bunların hepsini tutmak isterdim. Annelerimin bu kadar katı davranarak tutmayacaklarını söylemeleri gücüme giderdi. Onları sefalette bırakıp nasıl çekiliyor, gidiyorduk? Böylece evlerini gezip kiralamadıklarımızın hemen hepsine karşı bir mahcubiyet duyardım. Bu kira evleri bana meçhul bir âlem açıyordu. İhtimal ki o günler içtimai birer tecrübe dersi aldığımı sanmışımdır. İhtimal ki roman nedir bilmeden, bunları görürken, şuursuz olarak ben de bir roman yazmak istemişimdir. Hatırlıyorum. Döndüğümüz zaman evdekilere bu gördüklerimizi mühim hadiseler gibi anlatmayı isterdim. Ve kâh kendimin tafsil edemediğimi görür, kâh onların anlamadıklarını duyar, vazgeçerdim.

Bir gün bu evlerin birinin bahçesinde mutfakla evin arasındaki küçük bahçe yolundan geçerken çirkef sularıyla kirli toprağa düşmüş bir çaykaşığı gördüm. Ve bunu mutadın hilafında bir hal zannettiğimden yerden kaldırarak ev sahibi hanıma uzattım. Meğer burada artık onun yerde sürünmesi mutatmış. Bu kadına eski nizam ve intizam zamanlarını hatırlatmış olacaktım. Hareketimi o kadar sevdi ki, bilmem kendisine mi acıyordu, gözleri sulanarak beni kucakladı. O dakika gösterdiği muhabbeti unutamayacağım sanıyordum.

Bu tuttuğumuz köşkü yadırgayışımın birçok sebepleri vardı:

Ben, oturduğumuz Rumelihisarı'ndaki yalı ve Büyükada'daki ev gibi akrabalarımızın İstanbul'un muhtelif semtlerindeki bütün evlerini hep birer "emrivaki" gibi telakki ederdim. Bunların bulundukları yerlerde yetişmiş olmalarıyla içlerinde oturanların tabiatları, hayatları, talihleri arasında nice münasebet-

ler sezerdim. Rumelihisarı, annemin zevki için her şeyden istifa ederek buraya çekilen babasına, Büyükada, babamın, meşrebi alafranga olan, babasına hüzünlü Eyüp içli neylerin inlediği Bahariye Mevlevihanesi'ne nasıl yaraşır, yakışırdı. İçindekilerin bu yerlerin mahsulü olduklarını görürdüm. Bu evlerin felsefi manaları semtlerinden geldiği gibi, tüten maneviyatı, içlerinde oturanların ruhlarından da tereşşuh ediyordu.

Fakat içindekilerden boşalmış olan Çamlıca'daki köşk, beslediği can yani felsefesi ve ruhu uçmuş, içindeki bütün kuşlar uçmuş, tahta ve boş, büyük bir kafes halindeydi. Kendi kendine yaşamış, tozlanmış, kurumuş ve biz onu hariçten gelip bir defada olmuş bitmiş bulmuş ve içine konmuştuk. Mazisini bilmiyordum. Onu bildiğim hislerle, yüzlerle birleştiremiyordum. Öteki bildiğimiz evlerin içinde oturanların sıcaklığı evin havasını ısıtırdı. Bu bomboş evin hüznünü tadil edecek nefesler yoktu. Ve ben onu buluncaya kadar gezdiğimiz harap köşkleri göre göre, bunların iç yüzlerinde sakladıkları sefaletleri sezer, keşfederdim.

İlk hissim, boş odalarına, merdivenlerine, sofalarına bütün bu çıplak tahtalarına şaşmak ve sonraki hissim bunlara alışamamak oldu. Bu çıplak tahtaları, onların yol yol tozlu aralıklarını görmek, onların üstünde ayakların çıkardığı kalın sesleri, daimi gürültüleri duymak hiç beğenmediğim bir yenilikti. Rumelihisarı'ndaki yalı, Büyükada'daki ev, Bahariye'deki tekke ve akrabalarımızın İstanbul'un muhtelif semtlerinde yaşayan bütün evleri de, avludan ta tavanarasına kadar, mermer olmayan kısımları, hep halı, keçe, hasır, ve hiç olmazsa muşamba döşeliydi. Renk renk yeni veya eskimiş, düz yahut yorgan üstleri gibi şalları taklit eden ezgin keçeler, şilteler gibi kuru tahtaları örterek yerleri kaplar, gözleri sıcak tutar, bizi güya yumuşak bir kucak gibi kucaklardı. Burada ise ne koltuklar, ne kanepeler, ne kerevetler, ne karyolalar, ne şilteler yerlerinden rahat değil gibi, sanki ayakta kalmış, ve tahtalara değen ayaklarından rahatsız gibi duruyorlardı. Hatırlıyorum, ta yatağımın içinde bu takır tukur tahtaların soğukluğunu, sertliğini duyar gibi olurdum.

Bir de, zihnimde bir türlü yatışmayan, beni rahatsız eden bir merak vardı: Bir türlü bu köşkün haricinden onun bütün

vücudunu ve yüzünü bir bakışımla kucaklayamıyor ve hulasa, yüzünden çıkan manayı göremiyordum. Rumelihisarı yalısı denizden, uzaktan ve yakından; Büyükada evi ta çamların arasında küçücük göründüğü iskeleden ve Bahariye'deki tekke ona hep sandalla gittiğimiz Haliç'in hemen ortasından beklenen, malum, munis, sevimli yüzlerini gösterirlerdi. Fakat bu köşkün kapısı yandandı. Asıl cephesi sokağa nazır, fakat hem köşkün parmaklığı içindeki bahçesinin hem de galiba parmaklığın önündeki yolun ta kenarındaki sık ağaçlarla örtülüydü. Ne sokaktan, ne parmaklıkla köşkün arasındaki o daracık ve koşarak geçmesini sevdiğimiz geçitten bile iyice görünmezdi. Köşkün haricinden boyasız bırakılmış ve siyahlaşmış tahtalarını kapısının açıldığı yan tarafında yakından gördüğüm gibi, siyah çatısına yakın bir kısmını da ancak yoldan, uzaktan görürdüm. Öyle ki, yüzünü göremediğimden, tabiatını, ahlakını iyi bilmediğim bir eve girmiş gibi oluyordum.

Bir de, ben sanmıştım ki, göç etmek demek bir evin bütün eşyasını kaldırıp bir ötekine taşımak demektir. Meğer böyle değilmiş! Bizim göç böyle olmadı. Her eşyadan ancak numunelik gibi, azar azar, birer takım, birer parça alıyorduk. Büyüklerin işlerine çocuklar çok kere şaşarlar. Kocaman bir eve götürdüğümüz eşyanın azlığı hayretimi mucip oluyordu. Neyi sorsam, onu götürmeyeceğiz, diye cevap veriyorlardı. Böylece eve ancak en lüzumlu sayılan eşya ile geldik. Ve onun geniş ve takır tukur odalarına göçebeler gibi yerleştik. Ben, "Bir de misafir odası lazım değil mi? Gelen misafirler ne der?" demiştim. Annelerim, "Misafirler bizi bilirler, bir şey demezler!" diye cevap verdiler. Annem daha, "Zaten Çamlıca'nın bu uzak dağına kim tırmanır? Burası da Büyükada gibi bir yer! Yol üstü değil ki!" demişti.

Köşkün bazı odalarında da yerlerinden kaldırılamayacak kadar geniş, sarı, sac karyolalar, sedefli ve oymalı siyah tahtalarının kenarlarını kurtların didiklemiş olduğu dolaplar ve mermer masaları üstünde duvarlara dayalı büyük aynalar vardı. Bu aynaların bazıları kendilerine bakmış gözlerle o kadar aşınmış gibiydiler ki, artık orada ancak bir eski zaman kendini görebilirmiş gibi üstlerini tüylerin bir türlü kaldıramadığı bir tozla kaplamıştı.

Bir de ayaklı, öyle eski zaman saatleri vardı ki, güya yaşadığımız günün değil fakat hâlâ geçmiş günlerin saatlerini çalıyorlarmış gibi bir türlü ayar edilemiyordu. Bazen sabahın biri ikisi yerinde birden içlerini boşaltıyorlarmış gibi, ikindi saatlerinin sekizini dokuzunu çalarlardı. Ve biz bu sırasız saatleri duyunca gülerdik.

Buraya gelince, beklediğimizin hilafına, etrafımızı derhal misafirler sarmıştı. Bize gelmesi mutat olan bütün misafirler, aralarında sözleşmişler gibi, sıra ile, birer ikişer giderek ve birer ikişer gelerek burada bir geçit resmi yaptılar. Yaraya bir merhem gibi sürünmesini bilen, ipek gibi yumuşak seslerle, kadife gibi tüylü kelimelerle konuşan, sözleri kordiyal kadar teskin eden, teselli veren misafirler, her zamandan daha ziyade nazik ve mültefit ve güler yüzlü geldiler. Ayşe-Naciye hanımlar fıkralarının en tatlılarını, Adalı Emine Hanım hikâyelerinin en tuhaflarını ve çiftlikli Zehra Hanım masallarının en meraklılarını söylediler ve hepsinin sözleri her zamankinden daha uzun birer dua ile biterdi.

Bu, bütün evdekilerin anneannemin hastalığına üzüldüğü ve iyileşmesine dua ettiği, bu hastalığın evin içindeki hayatı hep müsamaha, şefkat, merhamet, teselli ve dua hislerine göre ayar ettiği, her şeyin hoş görüldüğü bir mevsimdi. Annem sabahları yüzümü öper, "Sakın anneanneni üzme! Bak, doktorlar hiç üzülmesin diyorlar!" derdi. Ve derhal mutadın hilafında uzun süren bir sabah gezintisi başlardı.

Köşkün, sonra zaten yavaş yavaş alıştığım rahatsızlıklarını telafi eden nice şeyler de vardı. En mühim eşyalar, yataklar ve tabaklar bize ve misafirlerimize yetişti. Fakat noksan bile gelseler, bunları telafi edecek nice manevi hazinelerimiz vardı: Büyükannemin iyiliğine doyum olmayan tebessümleri, o mutlu, derin, teselli verici, gönül alıcı tebessümleri ki bir iyilik güneşinin ruhu muttasıl ısıtan ışıklarına benzerdi! İstanbul'un tamamen Türkleştirdiği Çerkez ve siyah dadıların, bacıların işgüzarlığı, hamaratlığı, hizmetleri, neşeleri, sevinçleri! Hele köşkün içinin belki verdiği hüzne bedel dışarısını bir cennete çeviren ilkbaharın rüzgârları, kokuları, tadı! Sabah başlayan horozlardan ses sırasını aldılar mı, ağustosböceklerinin ta gecelere ka-

dar ruhu ısıtan seslerinin bitmez tükenmez konseri ve Çamlıca Tepesi'nden görülen bütün manzaralar!

Öyle ki bu hantal köşkün bile kalbinin iyiliğini nihayet duymuş, yüzünü göremediğim fakat beni bir Arap dadı gibi kucakladığını duyduğum bu köşkün kalbini kırmaktan çekinir olmuştum. Ve arada bir Hisar'a gidip buraya döndüğümüz günler sevinirdim. Üsküdar'da bir arabaya biner, ve bir müddet at nallarının şakırdadığı izdihamlı bir sokak içinden geçerek, sonra sıyrılarak, ağaçlı, servili güzel yokuşlara kavuşur, şaşaalı bir yol üstünden toz yatağı gibi bir mıntıkaya gelirdik. Nihayet köşkün demir parmaklığı içindeki sönmüş havuzlu bahçesine, önünden geçen arabaların kaldırdığı tozların gelip konduğu yüksek ağaçlı, sık fidanlı bahçesine girerdik! İnce havanın, aydınlığın şaşaası içinde bu kendine mahsus çıkış âlemlerini ne kadar severdim! Çamlıca! Ne yüksek isim! Tadının davetini almış da güya araba ile Çamlıca Tepesi'ne değil, ihtişamla, bu tepenin üstündeki göğe çıkarıyormuşuz gibi ona doğru gidişlerimiz hep birer yükselişe benzerdi!

Yeni Bir Mahallede Geçen Mevsim

Çamlıca bana yepyeni bir muhit, ilk defa duyulan bir aşk gibi yeni bir iklim olmuştu. Boğaziçi'nde tabiat hep mavi, mırıldanıcı sular; sulardan ötede görülen yeşil, munis ve hulyaya dalmış dağlar; güneşli veya mehtaplı sularda yüzer gibi gezişlerdir. Yalının arkasında bu kadar çok gülü nasıl taşıyabildiğine şaşılacak kadar ufak bir bahçemiz vardı. Deniz kenarından Bebek Bahçesi'ne veya Baltalimanı'na gider gelirdik. Fakat Hisar'da dağlara çıkmak âdet değildir ve insanın hatırına gelmez. Büyükada'da tabiat bütün çiçekleri açmış bir bahçe, tekmil ağaçları güzel bir çam ormanı ve şehir içinden geçen bahçeyle çam korusu yollarıdır. Ada'yı saran, uzaktan görülen mavi, sessiz bir denizdir. Eyüp'te Bahariye'de tabiat çıplak, sarı, yeşilimtırak bir kır ve dağlar; ölgün sular; daimi bir dâüssıladır. Bu yerlerin hepsine hâkim olan Çamlıca'da tabiat ihtişamlı ve geniş manzaralardan başka sanki Çamlıca'yı saran, muttasıl kabaran, taşıyan, yeşil bir deniz gibi emsalsiz bir bahar feyzidir. Buradan, Boğaziçi'nin dar görünüşleri müessir, mavi bir atlas hulya denizine yatmış Ada küçük ve uzak, Haliç şehrin tümsek evleri arkasına saklanmış ve kaçaktır. Çamlıca, eteklerini bir deniz gibi kuşatan baharın içinden sivrilen biraz tozlu bir tepeydi. Gezinmek için yavaş yavaş aşağılara indiğimiz saatler tabiatın, otların, çiçeklerin içine dalıyor gibiydik.

Anneannemin hastalığından dolayı evde hiç gürültü olmasını istemedikleri için olacak, o mevsim daha çok müsaadeye mazhar oluyor ve bundan istifadeyle hariçte daha çok dolaşı-

yorduk. Erkenden gezmeye çıkardık. Çamlıca'da geçen mevsimden asıl hatırladıklarım sabahları başımı alıp baharın içine bu dalışlarım, tozlu yerlerden geçerek kırlarda uzun uzun yürüyüşlerimdir. Çamlıca'da çağlayan bu ilkbaharın feyzi karşısında gözler ve ruh kamaşıyordu. Yüksekte çarçabuk değişen manzaralara hâkim bu yerlerde otlara, çiçeklere dalıyor, o kadar kırlara dalıyor ve oradan bakıyor ve görüyordum ki bu geniş manzaraların içimde "panthéiste" bir ruh açmış olduğunu sonradan düşündüm ve duydum. Yalnız Çamlıca'dır ki bana baharın gönlünde biriken bu derin kokuları, bu yeşillikleri fışkıran tabiatın kudretini bu kuvvetle duyurdu. Baharın feyzini bana çok gelen, beni aşan bir kudret gibi duydum. Bahar güya büyük, sonsuz bir konser çalıyordu: Bir opera! Ben bu seslerin ulu denizinde yüzüyor gibiydim. Tabiatın bana yeni gelen, daha alışkını olmadığım geniş dalgalarla hücumunu duyuyordum. O mevsim bana, başıma ve ruhuma nasıl olup da güneş çarpmamış olduğuna hâlâ hayretteyim. Eve döndüğüm zaman –güya mehtapta denize girmiş de üstünde kalmış mehtap parçaları parlayan bir adam gibi– sihirli bir ülkeden dönmüş olduğumu duyar, içimde yanan sıcak güneş pırıltıları bulurdum. Hatta uykuya yattığım zamanlar, köşkün dışından taşan tabiatın ve baharın güya yatağımın içine kadar gelerek beni yalnız bırakmayan, saran, bana karışan tatlarını, ışıklarını, seslerini, kokularını duyardım. Güya onlar beni bir yatak gibi serdikleri karışık kucaklarına alırlar ve sallayarak bahar, manzara, ışık ve ses dolu bir âlem içinde uyuturlardı.

Her mahallenin kendine mahsus kokuları ve sesleri vardır. Rumelihisarı deniz, Büyükada çam, Bahariye tuğla harmanı kokardı. Çamlıca kekik, okaliptüs, çam, lavanta ve merzengûş mu bilmem nasıl anılan, dağları kaplayan taze bir ot kokar.

Rumelihisarı'nın seslerini gönlümde taşırdım. Bunlar hep nemli, ıslak ve müessir, Boğaziçi sularının fışırtısı, uzaktan geçen bir vapur sesi, ağlarını korumak isteyen balıkçıların "Kaptan!" diye haykırışları, bazen geçen bir yelkenliden taşan bir şarkı, bazen geçen bir sandaldan dağılan bir gazel ve kara tarafının yanık bekçi sesleriydi. Büyükada'da geceleri güya karanlık bir boşluğa giden tabiatın yalpa vurmasından çıkıyor gibi

bütün bir yana yatan çam ormanının iniltili, derin, sızılı ulumaları, duya duya çıldıracak gibi olduğum ve bana hastalık veren sesler; sonra, gündüzlerin güneşli havasında Ada'nın içindeyken bile insana Ada'yı hatırlatacak Ada'nın dâüssılasını veren sesler, bir piyano ya da laterna sesi vardı. Bahariye'de karşıki Fişekhane nöbetçilerinin birer şikâyete, birer feryada benzeyen sesleri, susmuş Haliç'te gizli bir sır sesi vardı. Çamlıca'da hafif, billuri ince bir hava içinde sabaha karşı horozların sesleri ve bütün gün böceklerin geniş nefes alışlarıyla ötüşleri, ilkbahar ve dağ sesleri vardı.

Yâd ettiğim bu yıl sanırım ki Çamlıca horozlarının sesleri hususi ve harikulade bir küşayişle gür ve işlekti. Çamlıca'daki bütün hayata küçük bir horoz sesi sanki bir nevi kılıf yahut bir fanus oluyor, onu kaplıyor, bir büyü ile küçültüyor, bize de bir damla ışık halinde duruyordu. Çocukluk, gençlik, yaz, açık hava, güneş, güneşin yaldızladığı tozlar, güneş akisleriyle parıldıyan deniz, bütün Çamlıca kokuları, Çamlıca'dan bakınca her zaman rikkatime ve hulyama dokunmuş olan İstanbul manzarası, bir esrar ülkesi gibi tılsımlı bir güzellikle görünen sahiller ve tekmil Çamlıca! Bunların hep beraber bir sabah horozunun ötüşünde toplaşmış, birleşmiş, süzülmüş gibi sanki bir damla ışık halinde ruhumun üstünden kaydığını ve geçerek boşluğa dökülür gibi olduğunu duyardım. Sonra, ta gecelerin içlerine kadar, ağustosböceklerinin orduları ötmeye başlardı. Bu, büyük tabiat kalbinin nefes alışları gibi bir şey; güya ömürleri ses vermekle geçen nevi kendine mahsus mahlukatın çaldıkları sonsuz bir senfoniydi. Bu sesler sanki bizi güneşe bağlayan ince teller, bazen güneşle parıldar gibi olduklarını gördüğümüz teller geriyor; bu sesler güya, güneşle tabiat arasında, gelecek yeni, güzel ve sıcak zamanları sanki havanın gergefinde dokuyor, örüyor, seriyordu.

Bu manzaralar, bu kokular, bu seslerle ruhum bir nevi ezeli tabiat ve asayiş hissiyle, hayata ve dünyaya bir dostluk ve güven hissiyle dolardı. Hâlâ bazen maziyi şiddetle hatırlar ve ona düşmüş gibi asabımda onu hazır duyarsam yahut o zamanı yâd eden bir resim bende birden bir intibah uyandırırsa bu histen şimdi nasıl mahrum ve öksüz kaldığımı hüzünle ölçerim.

İçimde büyüyen gizli bir mahluk bu dost tabiata güya bir el uzatır, ona tabii dostluğumu söylerdi. Işıklar ve gölgeler nasıl bir çınar, bir söğüt ağacında yerlerini değiştirerek başka şekiller alır, zengin ve solgun manalara delalet ederse, gün saatlerinin de dalgın gönlümde öyle tabii tezatlı hisler uyandırarak hep haz ve tevekkülle geçtiklerini görürdüm. Bu kırlar, çemenler, yollar, ağaçlar, korular bazen güya uyuklar, bazen bir güneş ışığıyla güya uyanır; birdenbire tatlı, gönül alıcı bir mana dökerdi. Burada her şey kolay, kahkahalar billuri, hayat hafif ve ilahi yetişirdi. Onun için tabii bir emniyet ve tevekkül hissi ruhları kaplıyordu.

Bu zamanlar, bu kokular, bu sesler bana öyle munis gelirdi ki, bu saatleri gönlüm üstünde kucaklayarak pek yavaş geçmelerini temin etmek isterdim. Havanın ve aydınlığın o kadar ince ve güzel olduğu bu günler insanlar şefkatten başka bir hakikate inanamazlar gibiydiler. Hatırlıyorum. Herkes birbirine rast gelince, bir sır tevdi eder gibi iyi bir kalple tebessüm ederdi. Geçen beyaz başörtülü ve yeldirmeli hanımlar hep büyük birer iyilik yükü taşıyorlar gibi ağır ve yavaştılar. Saatin şaşaasına, havanın lezzetine iştirak ediyorlar gibi munis ve edalıydılar. Bir nevi iyilik rahibelerine benzerlerdi. Ne zaman beni görseler durup okşarlar ve, tanımadıkları anneannemin güya hastalığını biliyorlarmış gibi, hepsi de müşfik ve merhametli görünürlerdi. O yıl ben de, aç kalmış ağırbaşlı hükemaya benzettiğim bütün kedilere acırdım. Aydın bir his içimde belirir, parıldar, saadete, lezzete, sıhhate ve anneannemin iyi olacağına inanırdım ve daima bu günlerle onun arasında bir münasebet sezer ve çok aydınlık, baygın kokulu, yorgunluklu günleri sarı saçlı muhabbetli kalbi, mebzul sözü anneanneme benzetirdim. Geceleri bana musallat olan bir vehim, anneannemin ölümüne korkusu içimde erirdi. Gündüzleri böyle neşeli, misafirlerle sevinir, gezer, güler, koşar, oynardım. Koşarken bazen türkü söylerdim. Ve o zaman, gürültü ettiğimden annelerim bana:

— A? Anneannenin hastalığını unuttun mu? derlerdi.

Böylece, titrek ayakların üstünde büyük günler geçirmiş olduğum hissini alırdım; zira bütün gün duymuş, koşmuş, oynamış ve yorulmuş olurdum.

Akşam bütün bu hisleri, göğsünde, kabarır taşır, bazen taşırırdı. Ben de bütün bu hislerle yorulmuş, artık ayaklarımın ve gönlümün sızladığını duyardım. Yatağıma girerek gecenin koynunda kalacağım ve uykuya dalacağım esnada son bir uyanma ile anneannemin hastalığını düşünürdüm. Bu nefis muhasebesi esnasında bu hastalığı duyar, gelenlerin yüzlerinde, seslerindeki manaları hatırlar, tartar, acır, korkar, ne yapacağımı şaşırır, bunalır, bilmem kime yalvarırdım. Anneannemin hastalığı ilk olarak içime korkunç, uluhi ve kendimden gizlemek istediğim acı bir mana dökmüştü. Bir ahret korkusu, bir gidiş ve bir yoksulluk garipliği zihnimi karıştırırdı.

Bu köşkteki akrabalarım beni besmeleyle yatağa girmeye ve yatmadan dua etmeye alıştırmak isterlerdi. Fakat ne kadar yazık ki, çocukken bile –mahyaları gökten bize yakın gelmek için yere inmiş yıldızlardan mürekkep sanarak bizimle meşgul bir göğe sıcak bir iman duyduğum ramazan gecesinden başka– inanmak zevkimi tam ve bol tatmış olduğumu hatırlamıyorum. Belki sarih hiçbir şey düşünmeden, belki ırsi bir itimatsızlık, bir itikatsızlık, bir iktidarsızlıkla, belki birtakım sözlerden bana sızan birtakım şüphelerin, babamın birkaç sözünden bana sinen birkaç fikir kırıntılarının, zaten bu işlerdeki vuzuhsuzluğun yardımıyla, zihnimde öyle suallere ererdim ki, artık bilmezdim. Gerçi bu en çok dua işittiğim mevsimdi. Gelen bütün misafirlerden başka büyükannem, anneannemin iyileşmesi için, her namazından sonra, "Yarabbi! Nur-u Nübüvvet hörmetine!" diye dua ederdi. Fakat bilmezdim ki dualar ancak onları söyleyenlerin inandıkları birer hayal değil midir? Dualaların dinlenilmesine ve duyulmasına, kabulüne bilmem ki imkân var mıydı? Irsi olarak dindar olan çocuklar yine ırsi olarak mantık ve vuzuh düşkünüdürler. Ve yine ırsi olarak da ruhları bin tezadın kucaklaşıp birleştiği, beraber yaşadığı bir yerdir. Bir dua içimi kaplar, bir şüphe, bir itimatsızlık zihnimi sarar, bir çaresizlik içimde ağlardı. Ve Çamlıca köşkünün fazla yorgun günlerinden sonra uyku saatlerinde rüyalarım ıttıratsız bir nevi cibilli, felsefi buhran ve istiğrak üzerine açılırdı.

Böcekler sanki hâlâ "panthéiste" bir ninni söylerdi. Gözlerimi kapardım. Gündüzleri onların sesleriyle o kadar dolmuş

olurdum ki rüyamda yahut uykumun içinde hâlâ bunları duyardım ve hep bunları tefsir etmek isterdim. Bir ahret, bir gök var mıdır? belki bilmezdim. Fakat ruhumu hâlâ parlayan feyzi ısıttığı; manzarası gözlerimi ve gönlümü okşadığı, şair ve feylesof böceklerinin öttüğü bir dünya vardı. Fakat siz vardınız: Annelerim, akrabalarım, bu muhit, bu iyilik, bu dostluk, bu şefkat, bu muhabbet, bu lezzet, bu cemiyet, siz vardınız! Bundan şüphe edebilir miydim? Bunlar gördüklerimden hâsıl olma iman ve itikatlarımdı. Bunların sırf bizim gönlümüzden kendilerine akseden nurlu renkleri taşıyan havai fişekler gibi olduklarını ve hulyamızı baş döndürücü mesafelere yükselttikten sonra, bizim kuvvetimiz ve aşkımız geçtiği için kuvvetleri ve ömürleri bitince karanlığın içinde yine havai fişekler gibi açılarak boşluğa dökülmeye mahkûm olduklarını hiç tahmin edebilir miydim?

*Abdülhak Hamit'in Köşkü**

Dünyanın meşhur noktaları, tepeleri vardır. Çamlıca Tepesi bunlardan biri, hatta ikisidir. Zira bunların biri Büyük Çamlıca, diğeri Küçük Çamlıca tepesidir.

Abdülhak Hamit'in gençlik zamanları Büyük Çamlıca'daki iki köşkün hatıralarıyla doluydu. Bunlardan biri büyükbabası Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın köşkü idi. Bu köşk harikulade nezaretiyle tanılırmış. Sultan Mahmut zamanında halk fevç fevç onun etrafında gezinmeye gelirmiş. Abdülhak Hamit, çocukluğunda, ailesinden bir efsane duymuş. Bunu bana da anlatmıştı. Bir gün Sultan Mahmut, Çamlıca Tepesi'nin en yüksek noktasında kendisi için bir köşk yaptırmak istediğini söylemiş. Abdülhak Molla, hemen hemen kutsi telakki ettiği bu yerlerin halk gezintilerine kapanmış olacağından müteessir olarak ve bu tepenin bir nevi muhafızlığına karar vererek, "Padişahım, bu tepede bir köşk inşa edilmesine bir mahzur var. Zira burada bir evliya medfundur. Yerini tayin edemiyoruz. Bina üstüne tesadüf ederse günah olur!" diye onu fikrinden vazgeçirmiş. Fakat tarihle efsane muttasıl karışır. Bilinmez ki, efsane ne zaman biter, tarih ne zaman başlar? Tasni edilmiş bulunduğunu duyduğum bir evliya mezarını, büyük bir mezarı, sonra o civarlarda mevcut olarak gördüm. Belki Abdülhak Molla'nın söylediği sonradan yaptırılmıştı. Belki de bu mezarın o rivayetle hiçbir alakası yoktur.

* Bu makale ilk kez bu baskıda yer almaktadır. Daha önce yayımlandığı yer: *Türk Yurdu*, Aralık 1955, nr. 251, s. 447-449. [Ed.N.]

O civarda bulunan ikinci köşk, Abdurrahman Sami Paşa'nın, bazen de konağı denilen kocaman köşküydü. Bu, Abdülhak Hamit için, canlı bir köşktü. Kendisine bir akademi tesiri yapmakta idi. Sami Paşa'nın diğer oğulları, Baki ve Sezai beylerle Çamlıca'da gezinir, görüşürlerdi. Kendi annesinin mezarı bu konağa civar olan bir yerde bulunuyordu. Çamlıca'yı ve bu yerleri ziyarete gittiği bir gün, birçok hatıralarını kaydettiği, "Mazi Mesirelerinden" unvanlı gayet Hâmidane bir güzel şiirinde bu hislerini yan yana zikrediyor:

Sami Paşa harabesi, mazi mesiresi...
Bir mekteb-i edebdi bu virane bir zaman,
Bir asr-ı muhteşem buradan eylemiş mürur!..

Şairlerin bir kere görmüş oldukları bir manzarayı ilanihaye devam ettirecek surette gösterişleri büyük bir mazhariyetleridir. Abdülhak Hamit, Sami Paşa'yı yağmur yağan bir günde görmüş. Ve hâlâ onu bir yağmur altında devam ediyor gibi gösterebiliyor:

Seksen yaşında, şahikalar tayyederdi o,
Yağmur yağardı, seller akardı, giderdi o...

Abdülhak Hamit, diğer bir şiirinde de, yine *"Gönlümde benim Çamlıcanın yerleri vardır!.."* diyor.

Büyükbabasından kalma Büyük Çamlıca Köşkü kendilerine kalmamışsa da, ailesinin bazı azasının yine Çamlıca'da edinmiş bazı köşkleri vardı.

Büyük kardeşi Abdülhâlik Nasuhi Bey'in Çamlıca'da bir küçük bahçe içinde basit bir evi vardı. Abdülhak Hamit bu civarda gezer ve bu evin civarından geçerken ona dair birçok hatıralar söylerdi. Apollinaire'in bir şiir kitabını okuduktan sonra yeni bir ilham ile "Üsküdar, iskele!" diye büyük kardeşinin Çamlıca hatıralarını yâd eden bir şiir neşretmişti.

Küçük Çamlıca'da küçük kız kardeşi Mihrünnisa Hanım'ın da küçük bir köşkü vardı. Bilirsiniz ki Mihrünnisa Hanım'ın "Benimele İshak" manzumesi pek güzel ve müessirdir. Bunda

Abdülhak Hamit'in kıymetli tashihleri, kıymetli ilaveleri duyuluyor.

Abdülhak Hamit için İstanbul'un her zaman müstesna güzelliğinin en çok hayran kaldığı semt Çamlıca olduğu anlaşılıyor. Vaktiyle, gayet rabıtalı telakki ettiği İngiliz haremi olan Nelli Hanım İstanbul'a geldiği zaman onu Küçük Çamlıca tepesinden İstanbul'u seyretmeye götürmüş. Bir mucize kabilinden görünen bu güzellik karşısında onun çok meclup olacağını ummuşken bu tesiri görmemiş. İngilizlerin tabii güzellikler karşısında kâfi derecede mütehassis olmadıklarına kanaat edinmiş. Bu sükûtu hayali iki üç defa hikâye ederek bundan müteessir olduğunu anlatmıştı.

Abdülhak Hamit'in babasının İstanbul'daki evleri çoktan satılmış, kendisi uzun müddet Londra'da yaşamış, İstanbul'a avdetinden çok sonra, umumi harp zamanlarında, İttihat ve Terakki hükûmeti kendisine bir bina verilmesini tezekkür etmiş, daha doğrusu, o zamanki ikinci veliaht Mecit Efendi'nin bu fikriyle alakadar olmuş, fakat bu proje tahakkuk etmemişti.

Her sene, Abdülhak Hamit, bir müddet, Çamlıca dâüssılasını duyardı. Hayatı, şiiri ve hatıraları hep oraya merbuttu. Hemen bütün şairler gibi biraz çocuk, biraz şımarık Abdülhak Hamit, bir hayli yaşlı, bulunduğu yerde kalmaktan ikide bir sıkılır. Maçka Palas'ta olmaktan, Maçka civarında dolaşmaktan, Serkl Doriyan'a gidip gelmekten sıkılır, az zaman için olsun başka bir yere konmak ihtiyacını duyar, arada bir Çamlıca'ya gitmeyi düşünür ve bundan bahsederdi. Bundan bahsolunduğu zaman, Abdülhak Hamit'in yüzü ve gözü sevilen bir adamın hatırasından bahsolunuyor gibi gülümserdi.

Mevsim ve şerait müsait olunca, bir müddet için Çamlıca'ya gider ve oraya gelince, bu kocaman Çamlıca denizine varmak için hemşiresinin bu küçük köşkü bir iskele hizmetini görmüş olurdu. Çamlıca'ya gidilince, Abdülhak Hamit, eski zaman ahengi içinde eski hatıralarını yâd etmeye başlayarak, içtiği Çamlıca sularını duyarak çalgısını emmeye başlar, duyulan kokuların hangi çiçeklerin, duyulan cıvıltıların hangi kuşların olduklarını isimleriyle birer birer söylerdi. Orada daha sakin, daha rahat, daha memnun, daha şair olurdu.

Hemşiresi Mihrünnisa Hanım'ın bu köşkünde adamakıllı konfor yoktu. Köşk vaktiyle bir kere yapıldıktan beri tekrar adamakıllı tamir ve termîm edilmiş değildi. İnsana büyük bir kuş kafesi tesirini verirdi. Gençler için yapılmış yazlık bir pavyona benzerdi. Köşkün yegâne kıymetli olan eşyası vaktiyle Abdülhak Hamit'in cetlerinin yapılmış olan eski portreleriydi. Köşk, adresiyle, uzaktan Pierre Loti'nin İstanbul romanlarındaki eski İstanbul mahallelerinin adreslerine benzerdi. Ve bir defa duymuş olduğumuz bu adresi ezbere bilirdik: "Küçük Çamlıca'da, Kısıklı civarında, yalnız servi ve çilehanede, Bodrumi de, Mihrünnisa Hanımefendi'nin köşkü."

İşte, Abdülhak Hamit, hemen ihtiyarlığında, birkaç mevsim bu köşkte bir müddet kaldı. Bunlar belki en memnuniyetle geçirmiş olduğu mevsimlerdir. Bu Çamlıca'da, belki çocukluğunda, gençliğinde duymuş olduğu temiz kır havasını duyuyor, sabahları yalnız gezintiler yapıyor, gördüğü eski, kibar, ihtiyar ağaçların tadını anlıyor, Çamlıca'dan İstanbul manzaralarını görmenin kerametini duyuyor, bütün bunlar kendisini oyalıyor, öyle ki, kendisi şimdiden avdet edilmesine şaşıyordu.

Mevsim geçiyor, hafif hafif soğuk duyuluyor, yollar tenhalaşıyor, o zaman köşkte bulunanlar artık tekrar dönmekten bahsederler, yaz ayları geçtikten sonra, köşk bir hayli metruk ve tenha bulunur ve –ikinci defa evli bulunduğu haremi– Lüsyen Hanım bir akşam gezintisinde sokağı büsbütün kimsesiz bulunca artık dönmeye hüküm verir, fakat Abdülhak Hamit yine bir müddet daha Çamlıca'da kalmaya ısrar eder, sonuncu bir hafta daha kalmaya karar verirdi.

Çocuklar ve Oyuncaklar

Çocuklar

Çocukların her biri bir ağacın dalları, yaprakları gibi, uzun bir hazırlanış devrinin son mahsulleri inkişaflarıdır.

Her biri bir mazinin çiçek açmasıdır.

Her biri uzak denizlerin meçhul, engin, tabii kuvvetlerine uyan birer dalgadır ki bize kendi sesini, kendi şarkısını getirir ve söyler.

İçinde çocukların oynadıkları bir bahçe kadar insana müsterih, hafif, masum, munis, taze ve güzel gözükecek ne vardır? Böyle bir manzara bize cenneti düşündürür.

Hayat her zaman bir tekevvündür. Bir yandan çürüyüp toprağa dökülen kısımlarının yerine bir yandan yeni filizlerin türediğini görmek, cıvıldayan bu sesleri duymak, yeni açılan bu gözlere bakmak, hayatın bu çiçekleşmesini seyretmek insana teselli, ferah ve ümit verir.

Çocukların hepsi bir gün yeni bir hareket öğrenir, hususiyetlerinin yeni bir tecellisini, samimiyetlerinin yeni bir manzarasını gösterirler. Güya bizi mesut ziyafetlerine davet ederler. Ve bizim oyunlarımızı bozan yeni oyunlar getirirler. Yeni uyanan bir zihnin aydınlığında yeni kaynayışlarla fikirler ve sistemler yenileşir, tazeleşir!

Çocuklar gerçi kendilerini ve hayatın ne fani, fikirlerin ne zaruri, her şeyin ne nispi olduğunu bilmezler. Kendi gönüllerini ve zevklerini tabiatın hakkı, dünyanın mantığı, tekâmülün

son sözü sanırlar. Fakat onlar kendilerini ne kadar katiyet ve ebediyet bütünlükleri içinde hissederlerse etsinler, biz onların ne beşeri, ne fani mahsuller olduklarını görmez miyiz?

Her birinin sesinde bir kuvvet veya bir zaafın perdesi vardır. Her biri bir ırkın şivesiyle telaffuz ediyor ve, eyvah! her biri taşıdığı ruhun esiri, mahkûmu olacaktır! Düşünsek müteessir olmamak, bu ağlar ve bağlar içinde kaynaşan mahluklara acımamak mümkün değildir!

Hayat her zaman değişmesi imkânsız bir şey olmuş değil midir? Talihimizi tashih etmek hiç elimizden gelir miydi?

Düşünürsek, yeryüzünde hepimiz Âdem'in talihini tekrar ediyoruz. Biz de cennette doğmuş ve yaşamışızdır. Çocukluğumuzun tattığı dünya elbette bir cennetti.

Çocukluğumuzda, güneşin, sanki saf bir suya dalar gibi, şeffaf ruhumuza geçtiği ve sanki kâinatın bizi tamamladığı ilahi günlerimiz vardı. Bir tatil gününün bütün hazlarını kucaklamak ümidiyle, daha sabah uykularımızın son saniyeleri içinden kuşların cıvıltılarını ve hayatın zevkini duymaya başlayarak uyandığımız zamanları hatırlayınız: Cennet içimizdeydi! Ve sonra biz de bu cennetten, men'i elimizde olmayan bir günah için bu acı dünyaya düştük!

Çocuklar da bir bütündürler. Çocuklar bütün biziz, zavallı kalbimiz, iptilalarımız, gönlümüz ve hulyalarımız, acılarımız ve hastalıklarımızla, biz, kendimiziz!

Bunun içindir ki, ruh onlara o kadar acıyor, onları o kadar seviyor! O zavallı ruh ki, eğer mezar içinde bir zerresi kalsa, bununla kendi üstünde filizlenen otları sevecekti!

Oyuncaklar

Şimdi ben kendimi cennetten düşmüş bir adam gibi hissediyorum.

Benim cennetim büyükbabamın Büyükada'daki bahçesiydi. Burada âşık olduğum çiçekler vardı. Bilhassa renk renk güller, kızıl karanfiller, mor menekşeler ve beyaz yaseminler. Bu bahçeyi mukaddes bir yer sayar; toprağı, suyu, ayı, yıldızları

ilahi şeyler diye bilir ve akrabam Kısâs-ı Enbiyâ'nın eşhası gibi kutsi ve daimi bir tarih içinde yaşarlar sanırdım.

Yıldızlı gecelerin divanını –bazı kelimelerini anlayamayarak okumasını gelecek günlere bıraktığım kocaman bir şiir kitabı gibi– sonraya bırakırdım. Ruhumla kucaklamaya daha kıyamayarak mehtaba yan gözle bakardım. Ve gönlüme dolmak isteyen bu tılsımlı parıltıyı iterek, "Zamanı gelince!" derdim.

Bu bahçede kendimin bir nevi dünya sahibi olduğumu duyardım. Elime sevdiğim ve kokusuna bayıldığım bir çiçek alırdım. Onu öper, yüzüme sürerdim. Fakat ellerim bu mebzul çiçekler arasından koparmış olduğumu bazen severken yolmaya başlar ve okşarken yolardı. Birer birer ve gönlüm acıyarak onun nazlı varaklarını koparırdım.

O vakit elimde ne gül, ne karanfil, ne menekşe ve ne yasemin kalırdı. İhtimal ki istediğim şey bu çiçeklerin nasıl yapılmış olduğunu daha iyi görmek, onların vücuduna daha derinden ermekti. Ancak elimde kalan solmuş, bir kelebek ölüsüne benzeyen bir şeydi ki bunu yere atardım.

Fakat o zaman ellerimin altında cennetimin açılmış bütün sayısız çiçekleri vardı!

Hayatta hepimiz böyle ellerindeki oyuncaklarının üstüne atılarak canlarını çıkaran çocuklarız. Bunların birer oyuncak olduğunu, nasıl yapıldıklarını anlamak değil onları bozmamak ve zevkleriyle iktifa etmek lazım olduğunu ne kabul ediyor, ne de bize bu yolda nasihat edilse, söz dinliyoruz. Tatlı ve nazlı şeylere daha derinden ermek için onları kırarak kendimizi en halis, en özlü zevklerimizden mahrum ediyoruz. Her şey böyle bir maymun iştihasıyla elimize alıp bir an içinde bırakarak yerlere attığımız oyuncaklardır.

Küçükken sanırız ki oyunlar ve oyuncakların mevsimi çabuk geçer; hayat gittikçe ciddileşir, insanlar yaşlandıkça uslanır. Bilakis, yaşlandıkça daha çok ve daha pahalı oyunlara muhtaç daha şımarık birer müstehlik oluyoruz. Oyunun bir oyun olduğunu bilen çocuklar belki daha ciddidirler. Sonraları oyunlara daha ciddiyetle aldanıyoruz.

Uçurtmalar

Çocukken, oyuncaklar içinde en çok uçurtmaları sevmiş olduğumu hatırlıyorum. Hâlâ daha en rikkatime dokunan oyuncaklar, kız çocuklarının kucaklarındaki bebekler ve erkek çocuklarının ellerindeki uçurtmalardır. Bebekler anneliği ve uçurtmalar ruhlarda uçuşan ülküleri ima ediyor.

Uçurtmalar biraz gök, açık hava, rüzgâr ister. Onlarla oynamak için biraz da koşmak lazımdır.

Garbın bazı zengin şehirlerinde oyuncakların bile birer sanat eseri olduğunu ve fakir şehirlerdeki en ciddi eşyanın varmadığı kıymetlere yükseldiğini görürüz. Bir garp şehrinde geçen asude bir günümün semasında güya zevkle ve azametle uçan bir uçurtma görmüştüm. Rengine baksam bu morluğu sevdiğim menekşelerin süzülen kokulu renkleri vermiş gibiydi. Üstünde mehtaptan damlamış gibi hafif biraz yaldız vardı. Ve uzun, yine yaldızlı kuyruğuyla, bu, bir kuyruklu yıldızı hatırlatan bir uçurtmaydı. Bilmem ki, yoksa uçtuğu gökler ve kendisini uçuran rüzgârlar rüyalarımın seması ve hulyalarımın rüzgârları mıydı? Niçin bilmem, bu uçurtma bana başka bir küreden gelme güzel ve zihniyeti meçhul bir kuş gibi tesir etmişti. Ve kalbim yaralı idi: Zira kâinatın yaratıcısı için belki en heybetli bir kuyruklu yıldız da onu taklit eden bu azametli kâğıt parçasından ehemmiyetli değildir, diye düşündüğümü duyuyor, diye düşünmekten kendimi alamıyordum. Neden bilmem, bazen gözler bir an gördükleri şeylere, bir fani gönül içinde, sanki ebedi bir hayat veriyorlar ve böylece mesela bir uçurtma hafızamızda sanki ilelebet uçuşuyor!

Çocukların koşarak ve bağrışarak ellerinde havalandırdıkları bu uçurtmalara verdikleri ehemmiyet rikkatime dokunuyor. Zira uçurtmalar böyle daima yüksek tutmak istediğimiz hulyalara benzer. Biz de, tıpkı çocuklar gibi, ellerimizde kimi kuyruklu yıldızları taklit eden azametli, kimi birer mehtap gibi solgun ve içli böyle büyük, renk renk, ve belki gülünç uçurtmalar taşımaz mıyız?

Tenkit makaleleri yahut şiirler yazmak, iyi bir memur yahut yaman bir mütehassıs şöhreti taşımak, gözde veya nüfuzlu olmak istemek hep ellerimizde renk renk tuttuğumuz daha bü-

yük ve daha güç ve daha gülünç böyle beyaz saçlı çocukların eğlencesi olan birtakım uçurtmalar değil midir?

Bir meclise, bir kulübe, bir baloya, bir davete, bir heyeti idare içtimaına veya gezmeye gittiğimiz zamanlar, hepimizin ellerinde böyle manevi birtakım uçurtmalar yok mudur? Ve mensup olduğumuz içtimai heyetin iç yüzünü bilenler bize baksalar, ellerimizde bu ipleri birbirine dolanan, cazibeleri birbirini itip çeken oyuncakların güya bir manevi zavallı ve gülünç gökte teşkil ettikleri kürelerin med ve cezrini, itişip birleşmelerini, çarpışıp kakışmalarını, nizamlarını ve fırtınalarını görmezler mi?

Anahtarlar

Güzel fakat acı bir rüya gördüm.

Ellerimde, birtakım parlak, kıymetli, harikulade anahtarlar; altından, pırlantadan, zümrütten, lalden, mavi elmastan ve ateş haline gelmiş kandan, birer sanat eseri olan anahtarlar tutuyor, neye yaradıklarını bilmediğim bu güzel ve esrarlı anahtarları beğeniyor, seviyor ve bu tılsımlı şeyleri okşamakla hazzediyordum.

Çocukluğumun duymuş olduğu peri masalları içinden ve Shakespeare'in piyeslerinden çıkmış gibi bir eski zaman cadısı, titrek, dişleri dökük, değneğine dayana dayana yanıma geldi ve bana dedi ki:

"Elinde tuttuğun bu oyuncakları seviyor ve okşuyorsun! Fakat bil ki bunlardan sana hiçbir hayır gelmeyecektir!

Altın anahtarın sana hiçbir hazinenin kapısını açmayacak, pırlanta anahtarın iptidai insanların tattığı gözyaşlarının tesellisini sana açmayacak, zümrüt anahtarın sana tabiata uyanların duydukları lezzetlerin sırrını açmayacak, lal anahtarın sana eş olacak bir kalbin aşkını açmayacak ve mavi elmas anahtarın sana göklerin sonsuz vaatlerini açmayacaktır! Sen gözlerinin hayran olduğu bu parlak ve nafile oyuncaklarınla hep mahrum, kuru, ümitsiz, eşsiz ve münkir kalacaksın! Zira zihninin gururu muttasıl seni insanlara uymaktan, onlarla ağlamaktan ve tabiata uymaktan, ona göre mesut olmaktan men edecek ve aşkın verdiği ihtiras seni yakacak ve sen imanın tesellisinden ve atinin vaat-

lerinden mahrum kalacaksın! Dindarın kâinatta duyduğu şefkatin damlası sana haram olacak! Elinde her zaman rüzgârlara maruz ve sönmeye hazır, sönmeye namzet tuttuğun bir ışık gibi ruhunun şulesini her zaman fani duymanın hüznünü tadacaksın!

Ancak o kıpkızıl, ateş kesilmiş kandan anahtarın sana sanatın mahrem ve ilahi âlemini açacak, fakat bil ki onu her kullanışında ellerin, gözlerin ve gönlün yanacak ve sen kanlar içinde kalacaksın!"

Lakin ben, ellerimde hiçbir kapıyı açmayan güzel anahtarlarıma bakarak, bunları bana açmadıkları bütün masal hazinelerinden ve zevklerinden daha ziyade sevdiğimi duyuyordum. Bir tebessüm, haberim olmayarak, mahzun dudaklarımda belirmişti. Ve bir gölge, bir rüya sesiyle verdiğim cevabı duydum:

"Ben altın anahtarımın bana hiçbir servetin hazinesini açmamasına razıyım ve pırlanta anahtarımın beni gözyaşlarının tesellisine kavuşturmamasına razıyım, ve tabiatın laubaliliğine düşerek mesut olmak istemem, zira bu iptidai hazlardan nasıl nadim olacağımı bilirim ve harikulade anahtarın bana hiçbir mabedin kapısını açmamasına razıyım, zira hiçbir imanı zihnimin hesabı ve hulyasıyla telif edemem.

Fakat ateş haline gelmiş kandan yapılma anahtar ellerimle gözlerimi ve gönlümü yaksa bile sanatın kâinatını bana açması kâfidir. Zira sanat bütün servetlerin tadını, ellerimize getirir; hayatın acısını muhteşem bir sonbahar içinde eritir; tabiatın baharını ruhumuzda çağlatır; aşkın en derin ihtiraslarını sunar ve ruhumuz içinde göklerin sonsuzluğunu açar!"

Ve, istiğrak içinde bir mutaassıp gibi, kendimden geçmiş, vecdime kapılarak daha diyordum ki:

"Zira sanat göklerin bütün yıldızlarını bir ruh içinde yakar; musikî ile ilahların trajedileri ruhumuzda ağlar ve çağlar; bahar içinde öten bütün bülbüller mısraların kıvrımlarına sığınarak bu âlemde ebediyen coşar; zira sanat sevdiğimiz bütün vücutların hararetini ve gözlerin şiirini ruhumuza taşır ve yığar ve bize muttasıl bir vuslat âleminin iklimini sunar; zira sanat bize kâinat içinde mümkün bütün hisleri çıplak ve son damlalarına kadar sunar; zira sanat yeryüzünde kâfi tesellimizdir!"

Akşam Saatleri

Güzellikleri gönlüne sığmayarak taşmaya başlayan bir âlem içinde bizim ruhlarımızı da hatırlar, hulyalar ve arzular doldurur ve taşırır. Hararetimizin yükselmesi gibi, akşamlara doğru, gönlümüzde şiir ihtiyacının arttığını duyarız.

Temkinli, vakarlı, hesaplı gün artık tesirsiz, manasız bir hatıraya inkılap ederek yerine bu şiirli, tatlı, hulyalı saat gelince bizi menfaatımızın kaygısından azat eder, ilk gençlik, hesapsızlık ve tokluk zamanlarımızın asil ve deryadil iklimine kavuşturur.

Beşeriyetin bugünkü nizam ve kıvamında akşam bir kurtuluş zamanıdır. Hakikat her zamanki adilliğini ve kabalığını toplayıp gider. İşimizin boyunduruğunu bırakır, iktisadi nasibimizi unutur, adi günümüzde bir ehemmiyet verdiğimiz ehemmiyetsiz şeylerle meşgul olmaya tenezzül etmez, beşeri talihimizi yaşamaya koyuluruz. İçimizde tedavi edilecek ebedi ve daimi bir gurbet hissi vardır. Zira cennetten düşen bir adamın oğlu, ilk ceddin kaybettiği cenneti hâlâ hatırlarız!

İnsanların hayatlarını bozan, hamakatları ve adilikleri dizlerimizi keserken tabiatın güzelliğine dayanmak dünyada büyük bir tesellidir. Akşam, bu, artık, tabiata serbest gözlerle baktığımız ve ondan bol bol kâm aldığımız saattir.

Akşam, yavaş yavaş, munis, edalı bir sevgili gibi gelir. Gözleri öyle vaatlı ve ağzı öyle şefkatlidir ki tek bu geliş bize kâfidir. Zira onun huzuruyla kaba saba bütün bir âlem gitmiş olur. Ruhumuzu tazyik eden yabancılar gider, gönlümüze göre

bir âlem gelir. Bütün sevgilerimiz gönlümüze gelir. Zihnimizdeki muammalar halledilir. Kördüğümler çözülüverir.

Akşam kalbe güya bir şiir gibi konar. Bu şefkat damlası günden süzülüp kalbimizde kalan zehirli tortuyu eritmeye kâfi gelir. Akşamın sükûneti en ince, en mahrem isteklere ve hulyalara yol açınca ruhumuzun asıl büyük ihtiyacını duymaya başlar ve onun musikîsini dinleriz.

Çok kere gündelik işlerimizle yorulmuş oluruz, müphem istekler kalbimizi sarar ve beynimizi buğular. Müphem hatıralar, ölü dalgalar gibi, bizi geniş geniş sallar. Yorgun beynimiz gördüğümüzü tayine, istediğimizi tahlile kalkışmaz. Ve bundan dolayı bize hulyalarımızın hakikat olması kolay ve kendi dehamız ise şüphesiz ve hudutsuz görünür.

Renkleri, gözleri, güzelliği ve bütün edasıyla akşam öyle bir musikîdir ki biz onu duyar duymaz bir üslubun lüzumunu takdir ederiz. Biz ki daima seraplara gönül veririz, bu müphem ihtişam, bu harikulade seraplar bizim zevkimizdir, bunları severiz. Ruh ki içimizde gizli bir bukalemundur, bu değişen renklerle beraber koyulaşır, bu dolgun nazarlarla beraber olgunlaşır, bu güzellikle beraber derinleşir ve bu edalarla beraber incelir ve biz de gizlice ve sessizce akşamın ahengine uyarak edamızı ağırlaştırır, adımlarımızı yavaşlatırız, hareketlerimizi seyrekleştiririz.

Renkler değişince mahallerin ve mahallelerin yüzleri, sözleri, gözleri değişir. Haşin ve adi bir yer, munis ve mahrem bir yer olur. Mazinizi bilmediğine şüphe etmediğiniz bir yer, Shakespeare'in bunamış bazı eşhası gibi, birdenbire kimsenin ve sizin bile aklınıza gelmeyecek eski bir sır söyler. O zaman ilk defa görülmüş bu yer, eskiden görülmüş ve sevilmiş yerlere döner.

Hemen her şey silinir ve hemen her şey susar. Akşamın uçuk, silik renkleri içinden bir mazi buğusu, bir mazi korkusu sızar. Mazinin buhurdanı tüter, bülbülleri öter. Onlardan bize bir romantizm sirayet eder. Bu hal maziye benzer, mazinin lezzeti o kadar canlı ve hatırımızda; ve hal atiye benzer, hulyamız o kadar canlı ve yanımızdadır! Güya yeniden bahara ermişiz gibi içimizdeki hulya suları çağlamaya başlar. Mazinin hayatı

ve baharı, bir kısa zaman için, ruhumuzda yeniden coşar! İçimizde mırıldandığını, söylendiğini duyduğumuz sesler, muhakkak geçmiş ve bizi hazırlamış ömürlerden bize miras kalan seslerdir ki bunların uğultusuna gönlümüzde daimi bir aksiseda vardır!

Önümüzde açılan maddi ve manevi, kalabalık veya kimsesiz yollar, gündüzün hep katı taşlı ve katı yürekli bütün yollar gölgeler içinde yumuşar ve hulyalaşır. Sisler ve tereddütler içine bürünerek bize bir selam yollar. Bize güler, seslenir, sonra sislenir ve silinir.

Sesler perde perde susar. Renkler damla damla erir. Çizgiler ağır ağır silinir. Uzaklıklar yavaş yavaş inceleşir. Her şeyin yorgunluğu ve manzaranın mahmurluğu el ele verir. Manzaralar birleşir, dünya ahenkleşir. Ruhlara gizli bir lezzet gelir.

Ağaçların gölgeleri yerlere koyu ve titrek danteller nakşeder. Ötede beride uzaklık ve müphem mesafeler kül rengi örtülere bürünerek yelpazelerini kapayan, başlarını sallayan ve giden azametli ve gamlı kadınlara benzer. Akşamın esmerlikleri içinde her yer bir opera dekoruna döner.

Akşam içinde en büyük üstatların eserleri kadar mükemmel ve muhteşem olan tabiat bize bir eda ve üslup dersi verir. Süslenmeyi seven bütün kadınlar bu saatlerin inceliklerini takdir etmelidirler. Bu ince sisler maddeten biraz örter, fakat manen daha çok açar. Bu silik renkler biraz karıştırır, fakat daha çok derinleştirir. Bu müphem çizgiler güzelliği daha olgun ve kalbi daha dolgun, bu vakar ve istiğna güzelliği daha tesirli ve hayatı daha cazibeli gösterir. Zira gözyaşlarını tatmış gözler, rüşde ermiş gibi, daha müessir ve daha çok güzeldirler.

Tüllere benzeyen öyle sisler, hislere benzeyen öyle renkler görürüz ki, bize kalbimizden aksetmiş emeller ve zihnimizden uçmuş hulyalar kadar rikkatli ve güzel görünür. Bir ressam resmine ve bir şair şiirine belki bu renkleri, bu hisleri katmaya cesaret etmez yahut muvaffak olmaz. Renkler ve sisler bir güzellik perisini andırır. Akşamın nefesi vuslat içinde sevgilinin kapanan gözlerini hatırlatır.

Renkler, şekiller ve sisler bir veda hali alır. Geçtiğimiz bahçelerden çiçek kokuları gelir, dalını değiştiren bir kuş gibi bir

an için gönlünüze konar. Yavaşça bir kuş öter. Bu yerler dile gelmiş, bu dökülen onların sesidir, bu ses dolgun sükûttan taşan bir damla histir sanırsınız. Kuşlar yuvalarına döner yahut dönmüşlerdir.

Sanki bütün şekiller birer hisse inkılap eder. Ötede bir küme ağacın, beride uykulu bir tepenin içini çekmesinden hâsıl olmuş gibi, hafif, soluk ve dermansız dumanlar, çocuk sesleri gibi ince ve halsiz dumanlar yükselir, havaya karışır. Hemen her şey gözlerini kapayarak yüzünü örter ve, uzaklıklar, uyumak için üstlerine karanlığın yorganını çeker.

Hafifçe başını sallayan bir servi bize bir üstat gibi tesir eder. "Kökleri ahrete varan serviler sallanır, uhrevi bir derdi söyler."

Her şey içine doğru eriye eriye geçer. Onlardan çıkan dumanlar, sisler veya küller hep düşünceli hisler gibi, gözlere kalplere konar, ruhları doldurur. Koyulaşan renkler, dağılan şekiller ve uzaklıkları örten sisler güya uzanıp affetmek ve teselli etmek isteyen şefkatli kucaklardır. Mevsimin ilkbahar, yaz, yahut sonbahar başlangıcı, havası bir okşayışa benzer. Sükût gönlümüzü okşayan ve acısını yatıştıran bir el; gölge gözlerimize konan ve kalbimizin zehrini alan bir şefkattir.

Kalabalıktan, demirden, taştan yapılma şehir güya hatıralardan yapılmış ve rüyalardan örülmüş gibi bir hilkat eseri rikkatini alır. Bize yeni gözlerle bakar. Ondan gönlümüze birçok vaatler sızar. Şehir bir tarih azameti, şaşaası ve manası alır. Büyük binalar hulya dolu gemilere benzer. Akşamın incelmiş ışığı içinde, bunlar sanki yerle temasları kesilmiş gibi, güya durgun ve derin suların üstünde hafif hafif sallanmaya başlar. Sanki biraz havalanmış ve kanatlanmış gibidirler. Uçacaklar, uçuyorlar sanırsınız. Şehir, Shakespeare'in bahsettiği orman gibi, güya yerinden oynar, masallar diyarına hareket eder, gider, gitmiştir.

Geçen bu saat güya boşluğa değil, ruha düşer. Maddi şekillerle birlikte manevi acıları eriterek gözlerin gördüğü bütün şeyleri birbirine karıştırır. Akşamın tevekkülü içinde bu müphemiyet bizi kendi kendimizle barıştırır. Akşamın yavaş yavaş, içli ve derin renkleri kalbe öyle bir tuzak kurar ki bu zavallı mutlak yeni bir hayale dalar ve muhakkak yeni bir ümide dü-

şer. Bizi aldatmış olan hayatımızı affeder ve dünyayı yeniden severiz.

Daha demin yorgun, kolları kırılmış ruh, sanki bir hulya âlemine uçmak için kanatlarını açmış, bizi bekler. Hayat bizim için güya yeni, sevimli, sevgili bir şekil veya mana alır. Zira şimdi bütün maddeler erimiş ve birer remiz olmuştur. Şimdi her şey bir tefsirdir. Bir tasavvufa benzer. Rüzgârlar güya ruhumuzun ateşini havalandırır. Biz zehirlenmiş tecrübelerin oğulları, sanki bütün tecrübelerimizi unuturuz. Şimdi kalbimiz duyduğu şiirle sarhoş olan, bir saadet ümidi duyan ve hayalinde yeni bir hayat kuran bir şairdir.

Tatlı, şefkatli, rüya nazarlı ve hulya kanatlı akşamlar! Sizi kucaklamak için ruhta büyük bir sükûn ve saffet ister. Hislerimizi iyice duymak ve tatmak için acele değil, büyük bir yavaşlık ve hele ruh içinde yüzen tevekkül kuvvetlerinin genişlediği o başı boş geçen zamanların fırsatları ister!

Madem ki tabiatta her akşam tekrarlanan böyle bir mucize var. İnsanlar neden bundan istifade etmezler? Gündelik hayatlarında kendilerine böyle his, hatıra ve hulyaya mahsus bir zevk saati ayırmayanlara acırız. Akşamda dağılacak güllerde olduğu gibi, bir fazla açılış hali vardır. Akşam hemen dökülmeye hazır iri bir güldür. Biten günle başlayan gece arasında bu avare ruh saatini, o bir gül gibi dağılırken kucaklamalı ve onun artık boşluğa dökülen ve karışan kokusunu, bir an, genişlemiş ruhumuzda toplayarak böylece tatmalı değil miyiz? Günün bu son hazzını çıkarmadan ondan niçin vazgeçeriz? Bu fani dünyanın hangi zevki vardır ki daha temelli ve daha sağlam olsun?

Bazen öyle munis bir eda ile o kadar geniş, hür bir akşam gelir ki sürüklediği bütün renkler ve sesler hep bir ruh istiklaline benzer. Her şey mümkün, her tali vaat edilmiştir sanırız.

Baudelaire'in dediği gibi gecenin ufuktan yavaş yavaş yürüdüğünü ve geldiğini işitiriz. Akşamın bu mor saatiyle birlikte ruhumuzun arkasından koştuğu büyük kararları almayı bir başka zamana bırakarak gecede bir aldanış tesellisi bulmak isteriz. Şehirde ilk lambalar yanar, gökte ilk yıldızlar doğar ve karşıda bir sahil parıldar! Bu güzellikler bizi bir aşk âlemine çeker, gönlümüze her hissin icmali olan aşkın ihtiyacını verir.

Zira dünyanın dağınık güzelliklerini toplayıp kucaklayarak koklayamaz, okşayamaz ve öpemeyiz. Fakat sevgilimiz bize vücuduyla ve ruhuyla dünyanın da hayatın da en güzel icmalini ve en derin lezzetini getirir, sunar. Akşam ruhumuzu hayatın ve dünyanın en büyük tesellisi ve en büyük zevki, sonuncu taptığımız mabet ve ilah olan aşka hazırlar ve layık kılar. "Sevgilim nerede? Onu görsem!" deriz. Ve akşamın ruhumuzu aşkın şivesine yükseltmiş olduğunu duyarız!

Geçmiş Zaman Mahalleleri

Çocukluğumuzun mevsimler ve senelerin uğurladığı evlerini, bahçelerini, sokaklarını, mahallelerini artık içlerimizde gittikçe ağdalaşan eski lezzetleriyle hatırlar ve düşünürüz. Çocuk ruhları, yaşadıkları bu yavaş veya tatlı, neşesiz veya neşeli, meymenetsiz veya meymenetli mahallelerin türlü hallerine uyarak gördükleri renklerin hususiyetlerini benimseyen bukalemunlardır. Çocukluğumuzun geçtiği yerlerde öyle tabii ve adeta nebati bir tarzda imtizaç ederiz ki sonraları onlara karşı vatani bir aşk ve o yerlerden uzak, ayrı kaldıkça bir dâüssıla duyarız. Eski mahallelerimizi, hatta buralardaki binaları birer akrabamızmış gibi sevmeye başlarız. Bütün bir aile efradının adeta müşterek kabuğu haline gelmiş bu evler, onların vücutlarını sanki tamamlar gibidir. Ve bu evleri de sanki bu mahalleler yetiştirmiş, o evler bu üstüne basıp yürüdüğümüz, koştuğumuz, oynadığımız topraklarda bitmiştir. Belki ondan kalplerimize de muhabbetle yerleşmiş görünürler. Ömürlerini bir mahallede geçirenler artık o mahallenin en halis müfessirleri, müverrihleri ve felsefesine ermiş filozofları olurlar.

İstanbul'dan daha evvel eriştiğimiz Anadolu ve Rumelihisarı mahalleleri, birer buhurdan gibi, adeta kendiliklerinden, bir günlük havası halinde, fetihten evvelki zamanların büyüsünü yayarlar. Fetih zamanlarının ruhunu o kadar taşırlar. Ondan bu mahallelerde doğanlar da bu hislerle dolarlar. Yüksek kalelerini açmış Rumelihisarı, eski şeyhülislam mazullerinin mahallesidir. Yılanlı yalı, masalını daha iyi duyurmak için kayalar üs-

tüne tırmanmış gibidir. Fatih'in kalesinin anahtarı, fakir bir ihtiyar kadına emanet edilmiştir. Göksu Kasrı ayakta, çocukluktan gençliğe yeni geçmiş, gülmek için sanki neşelenmemizi bekler.

Bütün bu mahalleler, böylece, birtakım hususiyetlerine ermiş olurlardı. Cahillerin, birçok kelimeleri, birtakım gizli manalar ihtiva ettiklerini vehmederek kendilerine göre tefsir ettikleri gibi, ben de akrabalarımın bulunduğu Erenköy, İçerenköy taraflarını içlenen ve eren yerler sanırdım. Merdivenköy'ü, merdivenle çıkılan bir köy diye düşünürdüm.

Oturduğumuz veya misafir olarak gittiğimiz bu geçmiş zaman mahalleleri, o geçmiş zamanın İstanbul şehrinin daha maverai güzelliği içinde gittikçe olgunlaşan bir nevi adem-i merkeziyetle gelişmişler, ve hep görünüşleriyle mütevekkil, mutekit, mütevazı, sakin, her mahalle ayrı birer hüviyete sahip olmuştu.

Daha, onlara tamamen varmadan önce, halleriyle hemhal olurduk. Bu yerlerin büsbütün harimine girmeden evvel, havasını yahut kokusunu, seslerini yahut sessizliğini duyardık. Boğaziçi'nin bize sevdiğimiz bir mavi göz gibi gelen canlı sularını yara yara giden vapurlar, dâüssılalı gönül seslerini duyururlardı. Boğaz'ın Anadolu sahillerinin o kadar tenha, uzak ve şahsi tarafları vardır ki, hazzının sonuna kadar bir türlü varılamayacak sanırdık. Bütün Çamlıca'yı bir kekik kokusu içinde duyardık. Anadolu yakasındaki şimendiferler, şimdi bile, taşıdıkları tatlı zamanları bize geri getirmek için haykırışarak koşuşur gibidirler. Büyükada, her evinin yaseminlerinden evvel çamlarını koklatırdı. Beyoğlu apartmanlarının mermer merdivenleri bize, Saffeti Ziya'nın romanında olduğu gibi, birer salon köşesine çıkarır, İstanbul'un eski mahalleleri, her sokak dönemecinde, daha eski bir zaman sessizliğine varırdı. Her mahallenin mescidi, taassupsuz, laubali, hususi odalara benzerdi. Ramazan gecelerinde Direklerarası tiyatrolarıyla olduğu kadar, biz çocuklar için cambazhaneleriyle de şehrin ikinci bir eğlence mahallesi teşkil eder ve büyük camiler, göklerden inmiş yıldızlar gibi parıldayan mahyalarıyla uzaktan görünürlerdi. Haliç'ten kayıkla gidildiği zaman Eyüpsultan bir açık hava müzesini düşündü-

rür, bu kıyıda o kadar uhrevi bir toprağa ayak basılmış olurdu ki, türbeler, mezar taşları daha hâlâ biraz canlı, yaşayanlar da yollarında şimdiden biraz uhrevileşmiş görünürlerdi. Ölmüşlerle henüz yaşayanların yarı yarıya paylaştıkları bu topraktan sonra, daha ileride Bahariye, kendi mezarlığı etrafındaki Mevlevihane ve Hazreti Mevlana'nın eski şiiri ve ruhuyla ayrı bir diyar olurdu. Kâğıthane yolundaki tuğla harmanlarından gelen dumanlar biraz yanık, biraz günlük, biraz ödağacı ve biraz da ölüm kokardı.

Vardığımız bütün bu mahallelerde, sokaklar, evler, duvarlar sanki bütün insan yüzleri gibi, hepsi de kendi manalarıyla duyulurlar, pencereler sanki aşina gözler gibi bakarlardı. Bu mahallelerin hepsi de, kendi iklimleri, zamanları, muhitleri içinde birer şahsiyet, birer tarih ve birer tarikat sayılabilirlerdi. İstanbul'un nice mahalleleri böylece gayet cemiyet meraklısı ve evcimen evlerle dolup, ayrı birer şehirmiş gibi her biri de kendi uzletine çekilmiş, kendi talihine ermiş olurdu. Ve bu mahallelerinden uzak, hatıra gelmemiş ne hoş, ne güzel manzaralı yerlerde yine kendi âlemlerinde dağınık, münferit evler de birtakım şahsi kanaatlere, hususi zevklere uymuş olurlardı. Bazen bir şairin bir mısrasını, bazen de bir filozofun bir cümlesini tekrar duymak istediğiniz gibi, en beğendiğiniz bir yerde yaşarken bile vaktiyle yaşadığınız mahallelerden birini o kadar özler, orayı derhal görmek ihtiyacını duyardınız.

O geçmiş zamanlarda telefon olmadığından, postalar pek yavaş ve bütün nakil vasıtaları hayli iptidai bulunduğundan, fena bir haber taşıdığı korkusunu veren telgraf da pek âdet sayılmadığından İstanbul mahalleleri birbirlerinden daha uzak gibi görünürlerdi. Ve biz o zamanki süratsiz nakil vasıtalarının birkaçıyla, birinden ötekine geçerek, her bir akraba evine varıncaya dek vapurdan şimendifere aktarma ederek, zikzak vapurlarından çıkarak, arabadan kayığa atlayarak, tramvaydan inip Tünel'e kapanarak ve –Büyükada olunca– hatta eşeklere binerek, bütün bu inişler, binişler, geçişlerle yorgun düşerdik ve bu eski zaman adamlarının bütün bunlardan tatlı tatlı şikâyet ederken, âlemi şahit tutar gibi, öyle bir tiryaki halleri vardı ki, ömürdü. Bu yüzden o zamanlarda Boğaziçi'nin uzak bir mıntı-

kasından, mesela Kozyatağı'na veya Büyükada'ya aynı gün içinde gidip gelmek belki hiç kimsenin hatırına bile gelmeyecek, oraya gidildi mi, bu seyahati ihtiyar etmiş olmanın zahmeti çıkarılacak, yorgunluğu alınacak ve dönmek ancak ertesi gün düşünülecekti.

Hepsinin de ayrı birer hususiyeti, adeta birer talihi, hatta maneviyatı olan bu dağınık mahalleler o zamanlar birbirlerinden o kadar uzak görünürlerdi ki, Ayan azasından bir zat, Yeniköy'de oturan diğer bir Ayan azasına bayram tebrikine geldiğinde, ev sahibi, "Berren mi teşrif buyuruldu? Yoksa seyahat bahren mi vuku buldu?" diye sorarmış.

Gerçi babalarımız, Yakacık'ta, sabah erken avlandıktan sonra öğleye doğru Babıali'ye varır, vazifelerini görerek akşam yine Yakacık'a döndüklerini de anlatırlardı, ama bu bize bir efsane gibi gelir, adeta biraz başımız döner, bütün bu mesafelerin hesabını gördükçe sersemlerdik. Süratli otomobiller artık şehrin coğrafyasını da, hüviyetini de değiştirirdi. Fatih'in Beyoğlu'ndan pek uzakta olduğunu sanırken yeni köprü ile on dakikada vardığım, Boğaz'ın uzak bir mahallesinden otomobille Eyüp'e gidilip tekrar dönmenin ne kadar az sürdüğünü gördüğüm vakit bu zamanlar hayatımda mühim yer tutmuş bir şeyin artık ehemmiyetten düştüğünü anladım. Bunu anlarken belki de bir nevi sükûtu hayale uğradım.

Resimler Karşısında Duygular

Bir sene, resim sergisinde Galatasaray Lisesi'nin odalarından biri Üsküdarlı Ali Rıza Bey'in eserlerine ayrılmıştı. Bu kıymetli ressam, adam olarak mahviyeti ve sanatkâr olarak tevazuu ile hayatında layık olduğu şöhrete ermeden öldü ve asıl ölümünden sonradır ki, tanılmaya başladı. Resimlerinin sergisini hiç ummadığım bir alaka ve zevkle seyrettim.

Ali Rıza Bey itikadımca büyük bir İstanbul ressamıdır. Fakat İstanbul o kadar büyük ki ressamlarımız onun güzelliklerini, renklerini, saatlerini, mahallelerini, sularını, yeşilliklerini, abidelerini ve çinilerini aralarında paylaşmış gibidirler. Bu sanatkâr da asıl şehirden ibaret olan İstanbul cihetinin ressamı değil, bir semt ressamıdır. "Üsküdarlı Ali Rıza Bey" diye anılan ve en çok o civarda yaşamış olan ressam, bilhassa Üsküdar, Çamlıca, Acıbadem, Bulgurlu, İhsaniye, Ümraniye, Karacaahmet, Haydarpaşa, Kurbağalıdere, Kızıltoprak'a doğru rüstâî mahallelerin ve diğer taraftan Çengelköy, Anadoluhisarı, Rumelihisarı, Kanlıca ve bilhassa Paşabahçesi ve Beykoz sahillerinin ve İncir Köyü gibi bunlara yakın Boğaziçi mahallelerinin ressamıdır. Bütün bu yerler ve bu sular, bu köşkler ve bu yalılar kendisinin asıl komşularıydı. Belki de kendisini en çok bunlara yakın duyduğu, en çok kendi ruhu gibi asude ve mütevazı ve için için his dolu bulduğu bu komşularıyla anlaştığı için bunları tersim etmeyi bu kadar seviyordu.

Bu yaptıkları hep munis İstanbul manzaraları: hislerine kalbinizin şehadet ettiği yerler. İnsan eliyle tabiat kuvvetleri-

nin birlikte halk ettikleri peyzajlar. Yarı açılmış genç bir vücut gibi görünen yaz günleri. Duydukları şiirle takatları kesilmiş ve gönülleri bayılmış günler. Bilhassa Çamlıca ve civarında hulyalara karışan köşkler. Bilhassa Paşabahçesi ve civarında hatıralara dalan yalılar. Hele kırlıkta avare bir ev, bir kulübe, bir duvar, bir de bunların önünden geçen yoldan ibaret bir manzara. Mesela Acıbadem yolunda panjurlu bir köşkün hariçten görünüşü, tenha bir kır yolu, giden bir araba, otlar içinde oturmuş, bu geçen zamanın hulyasına dalmış ve sanki bütün bunlardan, bu iklim ve muhitten hâsıl olmuş gibi nebati bir his veren bir adam. Köy yolları, köylü yollar. Yeni büyümüş selamlıklarda Abdülhamit üslubunda dümdüz ve kör duvarlar. Sonra çiçeklerle hemhal olmuş, sakladıkları kokular ve hislerin tesirleriyle güya yumuşayarak çadırlar gibi yamrı yumru kalmış duvarlar. İçin için hisli ve bize akraba evler. Gözleriyle ruhlarını ifade eden genç mahluklar gibi içlerini söyleyen evler. Zengin ağaçlar yanında düşünen, uykulu ve hulyalı mahluklar gibi pinekleyen evler. Evlerin cephelerinde sanki birbirleriyle dertleşen pencereler. Yan yana evleriyle dinlenen asude ve mahmur sokaklar. Eski zaman kadınlarına benzer evler, eski zaman hanımlarını hatırlatır köşkler ve renk renk eski zaman feraceli yalılar. Önlerindeki müşfik sularda, bir dilim mehtap gibi, renklerinin akisleri ıslanan yalılar. Açmış bir erguvan ağacı renginde bir yalı ve yanında şamfıstığının içi renginde bir yalı. "Bir sırma kemer" gibi sular. Sanki tatlı ve müşfik sular. Renkli salkımlar. Şefkatli kokular dağıtan çiçekler. Asil ve mahzun ağaçlar. "Hep aynı tahassüsle meyillenmiş ağaçlar." Uçları kıvrılmış uhrevi serviler. Bir kırlık, bir küme ağaç, bir kahve kulübesi, dinlenen başak ve altın renginde bir saat. Burada tek tük ve hayal meyal bir iki adam. Bütün insan resimleri küçük ve silik birer timsal. Üzüntülü birer anne çehresi gibi şefkatli, düşünceli ev ve duvar çehreleri. Bunlar hep hislerle yontulmuş yüzleri ve yaşlarla dolgun gözleriyle bana bakarak sanki ayrı ayrı sesler ve edalarla, "Unuttun mu? Hatırlar mısın? Hatırında mı?" diyorlardı.

Bir sanatkârın gözlerinde ne kadar mucizeli bir hassa vardır. Bir an sevgiyle yahut nefretle kondukları bir şeyi hem onun

hem de kendi hayatlarından fazla süren bir varlıkla yaşatmaya muktedir görünürler.

Gökte, toprakta ve suda büyük çiçekler gibi vaktinde açılıp sonra dağılmış eski günler, bu resimlerde hâlâ mevcut gibi teneffüs edip yaşıyor. Hâlâ o içli ve büyük gözleriyle bakıyor ve bizim faniliğimizi görüyor.

Haydarpaşa'da İbrahim Ağa Çayırı'na bakan, beyaz bir duvar yanında pembe renkli bir eski zaman evi, her geçen diğer günlere benzeyen bir gününde, öğle üstü, alışmış olduğu hayatını yaşayarak hatıra ve hulyalarına dalıyormuş. Ressam Ali Rıza Bey'in gözlerine iliştiği için bugün binlerce ve binlerce emsali gibi belki bu ev de harap olmuş, belki de büsbütün yıkılmışken şimdi nispi ve manevi bir varlıkla hâlâ mevcuttur ve küçücük bir hacim içinde o günkü hislerini temdit ederek hâlâ ömrünün tespihini çekiyordur.

Kapısı yarı açık bir bahçeye doğru çıkmış bir cumbanın ilk katında panjuru açılmış bir pencere. Bir pencere ki, size bir dost gözü kadar aşina geliyor. Bir pencere ki, doğrudan doğruya sizin bir yaz tatilinizdeki günlerinize, o yarı memnun, yarı sıkıntılı, yarı müsterih ve yarı intizarda olduğunuz zamanlarınıza açılıyor gibidir. "Bir lahzada bir panjur açılmış gibi yazdan" buradan uzakta kalmış sandığımız bir maziye sarkıyor, bakıyor ve onu hâlâ görüyorsunuz. Ben bunu bazı akrabalarımın o kadar bildiğim hayatlarına ve hislerine açılmış bir pencere sanarak kırk yıllık bir ahbap gibi tanıdım. Bir gönlün içini gösteren bir nazar kadar manalı ve güzeldi. Sessizliği susmuş nice musikîler hatırlatan bu pencereye hayran oldum.

Ali Rıza Bey'in tersim ettiği bu manzaralar bizce o kadar tanılmıştır ki, bunlar birtakım akrabalarımızın fizyonomilerini andırıyor. Bütün bu ufuklar, bu yerler, bu ışık, bu gölgeler, bu evler ve bu duvarlar, biz önlerinden geçerken gönlümüzün birer parçası takılıp üstlerinde kalmış olan bütün bu şeyler bana eskiden yaşanmış bir âlemi, ailemin ve akrabalarımın evlerini, bunları bırakıp mektebe döndüğüm üzüntülü pazar akşamları kalbimdeki his dolgunluğunu ve bunları tekrar kucaklayacağımı umduğum ilk tatil günün neşesini ve ruhuma ne kadar ağır gelen şiirini hatırlattı.

Ressamın en dilsiz sanılan şeyleri: duvarları, kapalı pencereleri, hariçten görünen binaları söyletmekteki zevki, hüneri ve ısrarı sessizce bir mucize halk ediyor. Gözler görürken kalp hatırlıyor. Bu resimler size bütün bir maziyi söylüyor. Vaktinde buradakilerin nasıl gezindikleri, nasıl yaşadıkları, içli bu saatlerin geçerken almış oldukları bütün şekiller ve renkler onlara uymayı ve güya onları koparıp toplamayı bilen ressamın bu imtizacı, samimiyeti ve teknik muvaffakıyeti sayesinde bu resimlerde hep canlı canlı gözüküyor. Bu köşkler içinde yaşanan hayat sanki pencerelerinden taşıyor, üstlerinden sızarak güneşte parıldıyor. Bu resimlerde parlayan güneş güya o zamanlardan kalma, o eski günlerin ışığını veren, o eski ikindi saatlerini ısıtan muayyen bir zamanın güneşidir. Bu resimler kadar bana geçen zamanın birer mahfazası oldukları hissini veren pek az resim gördüm, ve bunun için onları bu kadar sevdim. Burada yaşayan vaktiyle bizim de içinden geçmiş olduğumuz bütün bu âlemdir. Bütün buralarda yaşamış olanların kalplerini doldurmuş olan hisler, o zamanın hayati ve rengi pek az "stilize" edilmiş ve çok şuurlu olarak bu resimlerde tespit olunmuştur. Ressam, böylece muhtelif dekorlar resmederken, bilhassa bu yerlerde geçen bir zamanı tersim etmiş oluyor. Bu resimler geçmiş zamanın öyle "enstantane"leridir ki, bunlarda o yavaş geçen ve geçtiğini hemen duyurmayan, geçmiyor hissini veren asude saatleri görüyoruz. O eski zaman bu resimlere, güya bir ökseye konmuş gibi, tutulmuş ve bir kuş gibi canlı, bunlarda sanki hâlâ ötüyor.

Nasıl ki bazen uzaktan duyduğumuz bir horoz sesi bir anda hafızanızda birçok hatıraları birden uyandırarak ve aydınlatarak mesela Çamlıca'da geçirmiş olduğumuz bütün bir yaz hayatının size bir icmalini yapar, ve o seste geçmiş bu günlerinizin tekmil hatıraları birer hulasa halinde süzülür ve kalbinize baygınlık verecek kadar tatlı ve kuvvetli bu hulasa sıcak sıcak sanki kalbinizin üstünden kayarak geçer; ve nasıl ki bazen uzakta bir Şirket-i Hayriye vapurunun öttüğünü duyarsınız ve birden kalbinizi gıcıklayan bu ses size öyle geniş ve öyle manalı dâüssılalı gelir ki, Boğaziçi tekmil suları, dağları, günleri ve geceleriyle sanki artık hayatın şiirine dayanmayarak birden hay-

kırmış gibi bu seste bütün bu şeylerin taşmış gönüllerini duyarsınız ve bu ses sanki bütün o âlemin ılık gözyaşları gibi dökülerek ruhunuzu doldurur, işte böylece bu mütevazı köşk, kır, yalı ve su resimlerinden ruhlara bütün bir his ve şiir âleminin dâüssılalı davetleri taşıyor ve gözyaşlarına sirayet ediyor.

Sanatkârların mahrem hüznüyle İstanbul havası ve güneşin tahta evlere ve ağaçlara verdikleri ihtişam ve kendilerine göre yaptıkları alayişler bu resimlerde imtizaç ederek gönüllerini kamaştırıyor ve size bütün bir âlemin musikîsini dinletiyor ve kalbini duyuruyor.

Güya ki siz, akan bir su gibi, önlerinden geçmişsiniz ve tekmil saatleriyle bütün bu için için bir şey beklediklerini duyar gibi olduğunuz eski günler, şimdi arkanızda kalan o zaman bu resimlerde sanki hâlâ bekliyor, ve bunu görmek bana pek müessir geldi. Kalbimi senelerce doldurmuş bu bekleyiş belki içtimai bir haletti. Fakat öyle tabii olmuştu ki, hayatın ta kendisi gibi bir şeydi. Bu resimleri görünce yine o halime ve o âleme avdet ettim. Yine sandım ki, her şey ve her saat için için bekliyordu. Bu ruhi bir haletti. Acaba biz ne bekliyorduk ve bunlar ne bekliyorlardı? diye düşündüm. Ve bunu senelerden sonra, bu resimler karşısında sezer gibi oldum. Bu duvarlar, bu kapılar, bu evler, bu ikindi saatleri, bu âlem, biz galiba o zamanlar hep Sultan Hamid'den halas olmayı ve milli bir hürriyet bulmayı bekliyormuşuz!

Böylece Ali Rıza Bey muayyen bir hayat dekorunun, bir şehir mahallelerinin, bir ruhi haletin ve hulasa bütün bir devrin ressamı olmuş oluyor. Bu perakende resimlerinde cidden bütün bir devir yaşıyor. Bu hakiki sanatkârı asıl bu "şahadet"leri için taziz ediyorum. Görüp duyduğu şeyleri bize gösterip duyurmakla onların hayatını temdit ediyor. Sanatkârın en beğendiğim, sevdiğim ve gıpta ettiğim meziyeti ve hasleti de budur. Sevmiş olduğu şeylerin ve saatlerin manzaralarını ve ruhlarını temdit edebilmek, bu bir sanatkârı bir yarım ilah mertebesine yükselten ne kuvvet ve ne hususiyettir!

Fakat aynı zamanda bütün bu manzaralar bana bir talihin en son inkişafları gibi müessir geldi ve rikkatime dokundu. Bütün bu duvarlar, bu evler, bu yollar ve bu mahalleler fani talih-

lerimizi çerçeveleyen imkânların belki en hisli fakat birer nevi hudut manzaraları değil midir? Bunlar öyle birtakım köklerdir ki, maneviyatımızın derinliklerinde sızladıklarını, toprakları-mızın ta derinliklerinde bizi talihimize bağladıklarını duyarız. Bu rabıtalar kesilince dünya yüzünde biz de avare ve sathi kalmaz mıyız? Bunlar birer nevi tabii hudutlarımızdır. Hüznümün diğer bir gizli saiki de belki bunu görmek ve düşünmek oluyordu.

En çoğunda tersim edildikleri tarih kaydedilmiş olan bütün bu manzaralar da, yan yana toplanmış olmaları itibariyle tesirini arttırıyor, itham ediyorlardı.

Zaten İstanbul mahallelerinin bir hususiyeti, kendi zevkleriyle birlikte daima bir başka köşesinin dâüssılasını vermeleri değil midir? Bu çok güzel şehrin hangi mahallesinde olsak bir başka yerinin davetini duyar, vuslatını özler ve hasretini çekmez miyiz?

Ben, bütün bu mahallelerin hem sevgisini, hem dâüssılasını birden veren bir iksir içmiş, hepsinin ruhlarının beraber kaynaştığı bir tütsü koklamış gibiydim. Sessiz ve müessir bir musikî duymuş ve bunu dinleye dinleye öyle mütehassis olmuştum ki mecalsiz kalmıştım. Hislerimi iyice tahlil edemiyor ve üzülüyordum. Serginin kapanacağı dakikalarda gönlüm bu sanata hürmet ve muhabbetle dolu, gözlerim hatıralar diyarının içli manzaralarıyla için için yaşlı, yerimi akşam karanlığına bırakarak buradan güç hal ile ayrıldım.

Şimdi gönlüm dâüssıla içinde. Zira ben böylece eski tatil günlerime dönerek, eski çatılar altında dolaşarak, eski duvarlı bahçelerden geçerek ta yirmi beş sene kadar evvelki zamanlarıma doğru bir gezinti yapmış oldum, ve ta o zamanlardan yürüyüp gelmiş bir seyyah gibi yorgunum. Zira vaktiyle yaşanmış ve oklar gibi kalbimize saplanmış bütün eski saatlerin, biz bir aralık kendimizi böyle şiire kaptırırsak, içimizde hâlâ daha nasıl sızladıklarını duydum!

"Yeni çıkan *Geçmiş Zaman Köşkleri* adlı kitabı ile Abdülhak Şinasi Hisar, bir minyatür gibi işlediği eski İstanbul'a o devrin başlı başına bir âlem olan köşklerini yalnız dış görünüşleriyle değil, içlerinde geçen hayatla beraber yerleştirmiş oluyor."

(Şevket Rado – *Akşam*, 31 Ağustos 1956)

Geçmiş Zaman Köşkleri, *Boğaziçi Yalıları*'yla birlikte okunduğunda, içine doğduğu dünyayı bir peri masalı, bir cennet köşesi gibi anlatan altın bir kalemin gücü görülüyor. Hisar, çocukluk zamanlarında yaşadığı hayret ve hayranlığı, Boğaziçi hayatını ve renkli insanlar barındıran o büyülü rüyayı büyük bir maharetle bugüne taşıyor.

"Abdülhak Hamit'in Köşkü" adlı yazı, kitabın ilk kez bu baskısında yer almakta.

KİTAP